

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ, ДОКУМЕНТНИХ ТА МІЖКУЛЬТУРНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Допущено до захисту
“ ____ ” _____ 2023 р.
Завідувач кафедри туризму,
документних та
міжкультурних комунікацій
_____ О.А. Степанова

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему
«ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВІТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»
За напрямком підготовки 242 «Туризм»
та освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр»

Підготував: студент 4 курсу групи ТУ-19-1
Пуховець Андрій Олександрович
Науковий керівник:
доктор географічних наук, професор
Доценко Анатолій Іванови

Київ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТУРИЗМУ	8
1.1. Сутність та значення туризму.....	8
1.2. Чинники розвитку туризму	17
1.3. Пізнавальне та виховне значення туризму.....	21
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	26
2.1. Створення законодавчо-нормативної бази у сфері туризму	26
2.2. Тенденції розвитку туризму в незалежній Україні.....	26
2.3. Сучасний стан та структура туризму	44
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	59
3.1. Актуальні проблеми розвитку та структури	59
3.2. Пріоритетні напрями та види туризму в перспективі.....	68
3.3. Нові туристичні маршрути.....	81
Висновки до розділу 3.....	91
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
Додаток А	99

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема цього дослідження є надто актуальною, оскільки втрати в туризмі через глобальну пандемію, а тепер і збройний напад на Україні з боку росії є дуже важливими викликами для туристичної галузі в останні роки. Існує нагальна потреба у зміні фокусу стратегічних цілей та переосмисленні питання сталого розвитку туризму та курортів в Україні з метою відновлення та подальшого розвитку туризму.

З цією метою, враховуючи перехідний етап розвитку туризму в Україні в роки після здобуття незалежності, фактори позиціонування вітчизняного туризму на кожному етапі життєвого циклу, а також поточні проблеми туристичної галузі на проектному, продуктовому та інфраструктурному рівнях, необхідно підвищити індекс конкурентоспроможності та забезпечити високий рівень обслуговування туристичного ринку України, що вимагає розвитку людських ресурсів, розбудови потенціалу та постійних змін у туристичній галузі.

Туризм є одним з найпростіших і найшвидших засобів залучення іноземного капіталу в українську економіку. Сьогодні весь світ захоплюється українським народом, але для того, щоб говорили про мужність і героїзм народу, українській владі важливо налагодити участь іноземців у процесі відбудови країни. Повоєнний період відкриває великі можливості для в'їзного туризму. Як тільки Україна почне добре комунікувати, люди будуть приїжджати в країну з цікавості. Спочатку актуальними будуть маршрути, пов'язані з війною, і символічні повоєнні місця. Відвідування і самопізнання - це пізнавальний туризм. Крім того, потрібно показати їм щось інше. Водночас потрібно показати їм іншу Україну - дружню країну з гарною природою, давньою культурою та смачною їжею. Цей баланс повинен бути витриманим.

Туризм як явище існує з часів античності, але сучасної комерційної форми він набув у середині 19 століття і особливого розмаху набув у середині

20 століття після Другої світової війни. Цьому сприяла низка економічних факторів (розвиток сфери послуг, зростання доходів населення, поява середнього класу, культура споживання), демографічних факторів (зростання населення і тривалості життя, урбанізація, зміна цінностей), політичних факторів (глобалізація, міжурядові угоди щодо спрощення туристичних процедур) і технологічних факторів (вдосконалення транспортних, інформаційних і комунікаційних технологій). Історія туризму показує, що туризм розвивався під впливом різних факторів.

Історія туризму має чотири етапи розвитку: зародження туризму, становлення організованого туризму, формування туристичної індустрії, етап масового туризму та глобалізація туризму, на які впливали такі фактори, як стимули до подорожей, розвиток способів подорожей і транспортних засобів, кількість туристів і охоплення різних верств населення змінами в туризмі. Такий хронологічний поділ є усталеним і кожен з етапів вважається вже існуючим у науковій літературі.

Застосовуючи ці підходи, туристичні ресурси можна класифікувати по-різному. Наприклад, виходячи з предмета, ці ресурси можна розділити на природу/рекреацію, культуру/історію та інфраструктуру.

Туризм є важливим сектором української економіки і має великий потенціал, але існує низка внутрішніх і геополітичних чинників, які стримують його розвиток. Протягом останніх років Україна пережила події, які мали безпосередній вплив на внутрішній та міжнародний туризм. Політичні кризи та військові дії негативно вплинули на імідж та сприйняття України іноземцями. Як наслідок, обсяги в'їзного туризму в Україну зменшилися. З початком повномасштабного вторгнення українці значною мірою забули про туризм. Замість того, щоб подорожувати, вони змушені виїжджати за кордон. Тим не менш, туристичний сектор української економіки все ще виживає, і дуже ймовірно, що наша країна стане популярною туристичною дестинацією після завершення військових дій.

Питання туристичного потенціалу України, його внутрішні та геополітичні аспекти, а також явища, що з'явилися в туристичній сфері внаслідок кризи, є предметом дослідження багатьох науковців країни, зокрема: Ю.Ю. Юрченко, А.Ю. Парфіненко, Р.Г. Коробйова, А. Мазаракі, Л.П. Давидюк, Г.В. Балабанов, О.В. Шикіна, В.О. Степаненко, Н.О. Степаненко та ін. Концепція «національного брендингу» Саймона Анхольта пов'язана з підходами, що сприяють національному розвитку та туризму. Маркетингова агенція *banda.agency* працює над розробкою нового бренду України для дослідження сприйняття України у світі та створення позитивного туристичного іміджу, а у 2018 році за підтримки Кабінету Міністрів реалізовано проект брендингу *Ukraine NOW*.

Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні досліджували чимало науковців, зокрема: Бондар А., Думська О., Дядечко Л., Кифяк В., Любіцева О., Мальська М., Худо В., Цибух В., Погуда Н., Савченко Т., Овсяник В. Шульгіна Л. то що.

Мета дослідження: виявлення проблем та обґрунтування перспектив розвитку туризму в Україні.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність та значення туризму;
- визначити чинники розвитку туризму;
- з'ясувати пізнавальне та виховне значення туризму;
- проаналізувати законодавчо-нормативну базу в сфері туризму;
- дослідити тенденції розвитку туризму в незалежній Україні;
- охарактеризувати сучасний стан та структура туризму;
- виявити актуальні проблеми розвитку та структури;
- встановити пріоритетні напрями та види туризму в Україні;
- окреслити нові туристичні маршрути.

Об'єкт дослідження: вивчення туризму в Україні.

Предмет дослідження: аналіз динаміки та структури туризму, виявлення актуальних проблем та розробка напрямів його розвитку в Україні на перспективу.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовуватися наступні методи дослідження: літературний, спеціально-правовий, статистичний, графічний, картографічний, візуальний, а також метод моделювання.

Літературний метод використовувався під час наведення наукових основ вивчення туризму, а саме: розкриття сутності і значення туризму, визначення чинників розвитку туризму та з'ясування пізнавального та виховного значення туризму. Цей метод передбачає вивчення різних друкованих матеріалів, що стосуються сфери туристичних подорожей. При цьому методі література читається для отримання попередньої інформації про туристичний район.

Завдяки спеціально-правовому методу було проаналізовано законодавчо-нормативну базу у сфері туризму в Україні.

Статистичний метод дозволив проаналізувати сучасний стан та структуру туризму в Україні відповідно до статистичних відомостей з офіційних джерел. Цей метод передбачає збір та аналіз кількісних даних, створення статистичних середніх, таблиць і графіків.

Графічний метод сприяв кращому сприйняттю складної інформації.

Під час дослідження нових туристичних маршрутів був застосований картографічний метод для підготовки карт для туристичних подорожей, а також для обстеження туристичних районів і проведення польових спостережень. Карти також широко використовуються при підготовці до подорожі. Під час орієнтування на місцевості карти використовуються для дослідження рельєфу кожної ділянки маршруту.

Візуальні методи дослідження передбачають безпосереднє спостереження за досліджуваним географічним об'єктом, явищем чи процесом під час туристичної подорожі або екскурсії. Ці методи найбільш ефективні при використанні фото- або відеотехніки.

Метод моделювання використовувався під час визначення пріоритетних напрямків та видів туризму в перспективі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у науковому використанні результатів досліджень та можливості практичного застосування отриманих результатів для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу України.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, основної частини, поділеної на три розділи, дев'ять підрозділів, загальних висновків і списку використаних джерел. Робота викладена на 98 сторінках, містить 4 таблиці, 21 рисунок. Список використаних джерел складається з 49 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та значення туризму

Основним (пріоритетним у географічних дослідженнях) процесом, що формує систему туризму в цілому, є подорожі, тобто просторове переміщення людей між певними місцями, які характеризуються певними географічними параметрами. Характеристики місць у кінці чи центрі туристичної подорожі впливають на функціонування кожного компонента туристичної системи. Зокрема, фізичні, соціальні та географічні параметри пункту відправлення мандрівника визначають характеристики туристичного попиту, тоді як характеристики проміжного та кінцевого пунктів призначення визначають форму подорожі, мету візиту, а також освітні та розвиваючі напрямки. потенціал місця призначення.

Однак подорожі і туризм – це не одне й те саме. Згідно з визначенням експертів Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), туризм – це соціальне, культурне та економічне явище, яке є результатом діяльності людей, які подорожують з рекреаційною метою та зупиняються в місцях, відмінних від їхніх звичайних ділових цілей. Мандрівників називають туристами, а іншими критеріями розмежування туристів є тривалість їх перебування (більше одного безперервного року і менше одного дня) і пріоритетність туризму над іншими видами діяльності за місцем проживання (без заняття платними видами діяльності). діяльність).

Інтерпретація туризму як подорожі поза звичним середовищем пов'язана з концепцією різноманітності географічних систем, як природних, так і антропогенних. Це може виявити інші аспекти туризму, такі як розваги, економіка, соціальна культура та навколишнє середовище. Століттями екологічне різноманіття було основою для адаптації людини до мінливих умов

навколишнього середовища, полегшуючи природну міграцію та сприяючи еволюції людини. Сьогодні біорізноманіття має екологічне, генетичне, соціальне, економічне, наукове, освітнє, культурне, рекреаційне та естетичне значення, як підтверджено Конвенцією ООН про біологічне різноманіття 1992 року. Однак із розвитком людської цивілізації цінність біорізноманіття зростає, значно зменшилася, і зараз це одна з найважливіших екологічних проблем на Землі глобального масштабу. З іншого боку, культурне розмаїття є не менш важливим, ніж біологічне, як джерело обміну, інновацій і творчості, що відображається в унікальності та різноманітності характеристик, притаманних групам і суспільствам, які складають людство. У цьому сенсі культурне розмаїття є спільним надбанням людства, визнаним і закріпленим для нинішніх і майбутніх поколінь у Загальній декларації про культурне розмаїття, прийнятій Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) у 2001 році. Культурне розмаїття є джерелом розвитку та засіб розширення можливостей вибору для всіх людей і збагачення життя людей. Не лише економічний розвиток, а й інтелектуальне, емоційне, моральне та духовне життя. Географічне розмаїття робить можливості для розвитку туризму безмежними. Туризм також є цивілізаційним процесом, у якому взаємодія між просторовими центрами формує певний спосіб життя. Французький географ Поль Відаль де ля Блюш вважав, що спадкоємність є ключем до розвитку людської цивілізації.

Багато фахівців під туризмом розуміють тимчасовий виїзд з місця постійного проживання з оздоровчими, навчальними, професійними, комерційними чи іншими цілями без залучення до оплачуваної роботи за місцем проживання. Їхня точка зору тісно пов'язана з тлумаченням туризму в українському Законі про туризм [**Error! Reference source not found.**]. Проте в науковій літературі зустрічаються й інші визначення (рис. 1.1).

А.А. Малихіна

- Туристичне підприємство – підприємство, яке здійснює збут туристичних послуг споживачам (ототожнює його з туристичними агентами та операторами за критерієм надання послуги з реалізації кінцевого продукту).

Л. Шульгіна

- Туристичне підприємство – це юридична або фізична особа, що спеціалізується на розробленні й продажу (туроператор) або лише на продажу (турагент) комплексного туристичного продукту, споживачами якого є виключно туристи.

З.М. Горбильова

- Туристичне підприємство – самостійно господарюючий суб'єкт, що володіє правами юридичної особи, який на основі використання трудовим колективом майна виробляє і реалізує продукцію, виконує роботи, надає послуги (визначає загальну дефініцію туристичного підприємства, позбавлену специфічних ознак).

В.С. Кучеренко

- Туристичне підприємство – це самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи, здійснює комерційну та науково-дослідну діяльність із метою отримання прибутку.

Н.В. Куліцька, О.В. Орлик

- Туристичне підприємство – відкрита система, що функціонує в нестабільному та динамічному зовнішньому середовищі, яке створює загрози та небезпеки ефективному господарюванню суб'єктів туристичної діяльності тощо.

Рис. 1.1. Диференціація визначення сутності категорії «туристичне підприємство»

Туризм, як і будь-яка інша система, складається з двох частин: суб'єктів туристичної діяльності (туристів) і об'єктів подорожей (основних елементів туристичних підприємств, регіонів, індустрії туризму тощо).

Сучасна методологія визначає цю категорію досить вузько [34, с. 131], не враховує існування великої кількості різноманітних елементів індустрії туризму, а також не показує стійких зв'язків між ними, що виникають під час створення туристичного продукту [34, с. 131] та не розглядає що. Туристичні підприємства, які досліджуються, є споживачами туристичних послуг.

Водночас жодне з цих визначень не містить двох істотних складових, які безпосередньо характеризують туристичний бізнес. Він не аналізує існування різних суб'єктів туристичної діяльності і не акцентує увагу на характеристиках пропонованих і пропонованих послуг. Тому ми пропонуємо визначити туристичне підприємство як юридичну або фізичну особу, яка займається туристичною діяльністю та створює та надає індивідуальні та супутні туристичні послуги та комплексні туристичні продукти.

Відповідно до Закону України «Про туризм» **[Error! Reference source not found.]** Об'єкти туристичної діяльності (туристичні фірми) – юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасове розміщення, харчування, екскурсійні, медичні, оздоровчі, спортивні, рекреаційні та інші послуги) або виступають як учасник посередницької діяльності з надання типових послуг та супутніх.

На рисунку 1.2 представлена проблематика туристичної галузі в Україні.

Для кращого визначення проблематики індустрії туризму доцільно з'ясувати сутність понять «туристичні послуги» та «туристичний продукт». Відповідно до чинного Закону України «Про туризм» **[Error! Reference source not found.]**, туристичний продукт – це готовий комплекс туристичних послуг, який поєднує в собі не менше двох послуг, реалізованих і запропонованих за певною ціною. Продукти включають транспортні послуги, послуги з розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з транспортуванням або

проживанням (наприклад, культурні тури, розваги, розваги та продаж сувенірів).

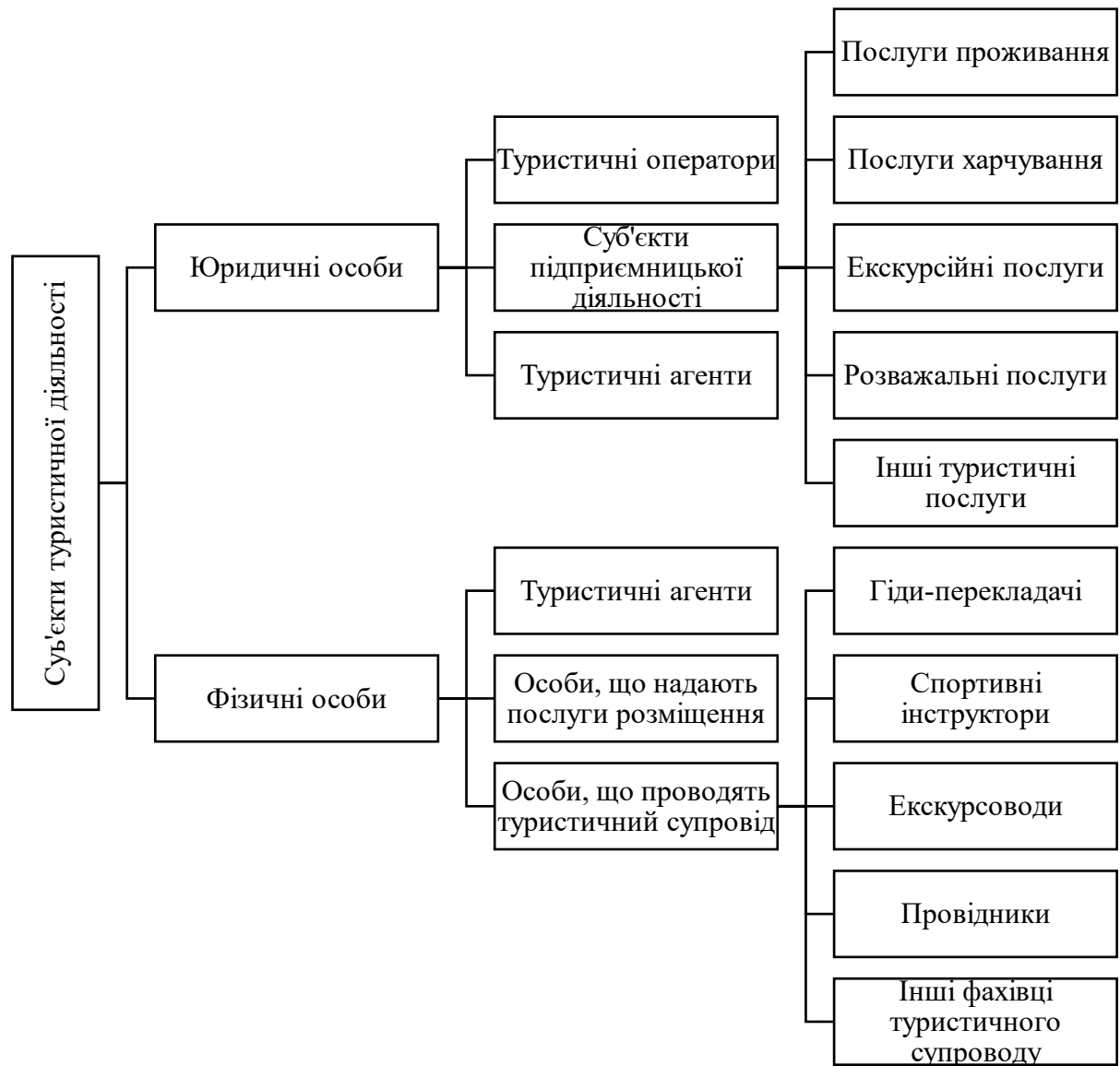

Рис. 1.2. Суб'єкти туристичної сфери України

Залежно від того, якою мірою певний туристичний продукт чи послуга пов'язані з туристичним споживанням, можна розрізнити послуги, пов'язані з туризмом, і туристичні продукти в цілому. Більш повний перелік видів туристичної діяльності можна отримати, прив'язавши характеристики туристичних продуктів і послуг до відповідного виду економічної діяльності.

Базуючись на Статистичній класифікації продукції та Класифікації видів економічної діяльності ДК 009: 2010, рекомендовано віднести більш повний перелік характеристик туристичних продуктів і послуг до відповідних видів економічної діяльності. З іншого боку, багато фахівців класифікують суб'єктів туристичної діяльності за їх функціональною спрямованістю - ті, хто безпосередньо здійснює туристичну діяльність (туроператори, туристичні агентства і ті, хто забезпечує їх здійснення) (постачальники місць тимчасового розміщення, ресторанного господарства, атракціонів, розваг і інші туристичні послуги).

Виходячи з цієї концепції, М.Г. Бойко та Г.І. Михайченко визначає туроператорів і турагентств як стан, що визначається функціями, які вони виконують на ринку туристичних послуг щодо споживачів, і визначає їх як традиційні туристичні компанії та операторів туристичного ринку - виробників окремих елементів туристичного продукту і готельних послуг, транспорт, екскурсії, торгівля, медичне обслуговування, гастрономія тощо [11, с. 17].

До виробників належать оператори, які здійснюють і забезпечують туристичну діяльність (туроператори та туристичні агентства), а також інші оператори, тобто. ч. Особи, які надають супутні послуги, зокрема тимчасове розміщення, харчування, екскурсійні, розважальні та інші види туристичних послуг тощо.

М.О.Зеленська та Б.О. Ширяєва, під туроператорами розуміють туристичні агентства, туристичні агентства, нелегальні юридичні та фізичні особи, що надають тимчасове розміщення, харчування, екскурсійні, розважальні та інші туристичні послуги, а також фахівці з супроводу туризму.

Виходячи з вищевикладеного, доцільно розділити туроператорів на дві групи щодо створення та реалізації туристичного продукту (рис. 1.3):

Рис. 1.3. Групи туристичних підприємств

Водночас, у спеціалізованій економічній літературі велика кількість експертів класифікує туристичні підприємства за трьома типами відповідно до критерію належності до сфери туристичних послуг (рис. 1.4).

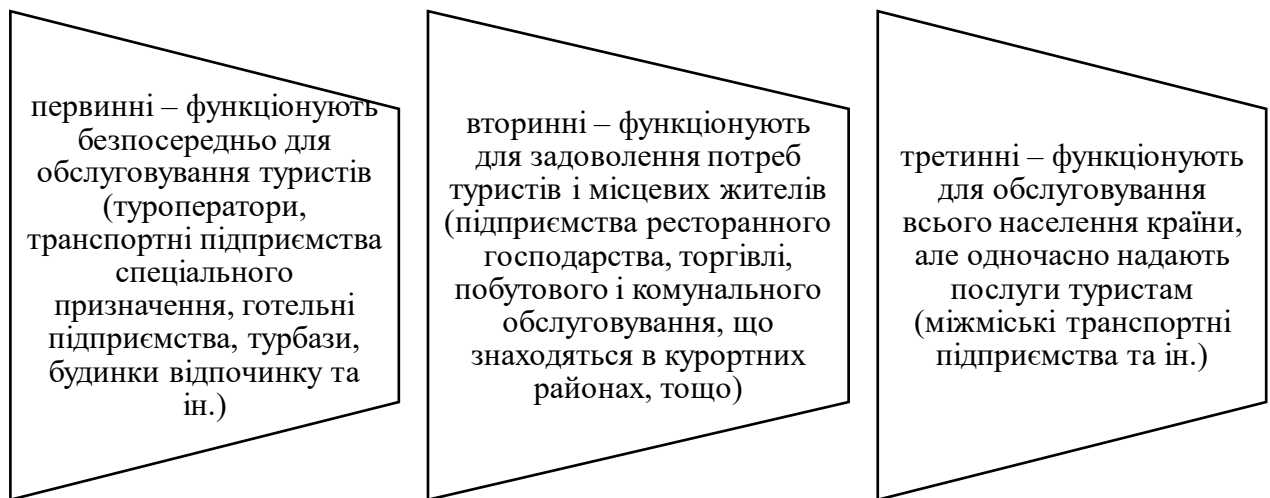

Рис. 1.4. Поділ підприємств туристичної індустрії за критерієм належності до обслуговування туристів

Унікальність поведінки туристів, їх мотивації та глибина залучення в суспільство приймаючої країни/регіону лежать в основі типологій туризму. Зокрема, Е. Коен виділив такі типи (рис. 1.5) [49].

рекреаційний	• відповідає структурно-функціоналістському погляду на туризм як дозвілєву практику і спосіб відновлення фізичних та духовних сил (такі туристи формують організовані масові туристичні потоки)
диверсійний	• туристична подорож є можливістю вийти за межі повсякденності, зокрема і стандартних форм відпочинку (характерний для організованих індивідуально диверсифікованих турів)
дослідницький	• орієнтований на пізнання та отримання вражень, пошук нового досвіду та життєвих сенсів у інших культурах (туристи, які самостійно розробляють та організовують поїздки, плануючи відвідувати місця, які не спеціалізуються на обслуговуванні подорожуючих)
глибокого занурення	• характеризує туристів, які не тільки споглядають автентичність іншої культури, а й тестують її «на смак» (для таких туристів, характерне триваліше перебування в приймаючому регіоні, занурення у місцеве життя)
екзистенціальний	• отримання вражень під час туристичної подорожі є безпосередньо сенсом життя (наприклад: прочани, кочівники, регулярні подорожі на історичну батьківщину мігрантів тощо). Цей тип подорожуючих не можна однозначно відносити до туристів, оскільки важко визначити настільки така подорож є перебуванням за межами звичного середовища

Рис. 1.5. Типологія туристів

Соціокультурний вплив туризму можна добре описати терміном «демонстраційний ефект». Постійно зростаюча мобільність і експансія туристів підсилює роль туризму як одного з головних факторів у поширенні

культурних моделей, які не зазнали істотних змін сучасною культурою і все активніше поширюються в країнах і регіонах світу, розташованих на периферії Землі, ніж у постіндустріальному ядрі. Місцеве населення (особливо молодь) часто наслідує моделі споживання та поведінки іноземних туристів, що може призвести до внутрішніх соціальних конфліктів.

Найбільш шкідливі соціальні та культурні наслідки туризму включають комерціалізацію та стандартизацію місцевих культурних феноменів, втрату місцевої ідентичності та цінностей через адаптацію до потреб та переваг туристів, конфлікти через зіткнення культур та розвиток дитини. Робота, злочинність, проституція та розчарування, включаючи руйнування місцевих традицій і способу життя. З одного боку, місцеві громади можуть отримати користь від туризму, зокрема збільшення можливостей працевлаштування, зокрема представників творчих професій, які можуть сприяти збереженню та відновленню традиційного народного мистецтва тощо, доходи від туризму та можливість використання спеціально створених інфраструктура. Для розвитку, а також можливості культурного діалогу зі спадщиною інших країн.

Проте туризм, який є невід'ємною частиною способу життя людей у постіндустріальних суспільствах, не слід ігнорувати як символ постмодернізму, демократії та волі. Туризм розширює можливості для отримання освіти, саморозвитку та самореалізації, покращує якість життя та сприяє усвідомленню необхідності збереження культури та біорізноманіття.

Туризм має унікальні характеристики, які визначають його здатність справляти глибокий вплив на суспільство та економіку. Для країн, що розвиваються, критично важливою є здатність індустрії туризму виходити з рецесії та поглинати втрати від несприятливих умов на іноземних товарних ринках. Таким чином туризм може стабілізувати економіку в умовах криз і підвищити її стійкість. Також дуже важливим є вплив туризму на розвиток місцевих громад. Соціально-економічний набір курорту змінюється завдяки розширенню бізнес-можливостей, розвитку нових підприємств, підтримці традиційних мистецтв, покращенню інфраструктури, скороченню безробіття

та усуненню гендерного дисбалансу в системі праці, зменшення відтоку мізків із села і особливо молоді в міста та підвищення добробуту населення. Оскільки переваги сталого розвитку туризму найбільш очевидні на місцевому рівні, ефективне дотримання принципів сталого управління навколишнім середовищем і справедливого розподілу доходів у туристичній індустрії та менеджменті може зробити туризм ефективним засобом розвитку громади. Нарешті, туристична індустрія, в якій домінують малі та середні підприємства, надає чудову можливість для вдосконалення моделі розвитку державно-приватного партнерства шляхом запровадження комплексної регіональної системи координації прийняття економічних рішень.

1.2. Чинники розвитку туризму

Туризм – це складне та багатогранне явище, яке з часом набуває все більшого значення. Подорожі по світу дозволяють людям отримати нові знання, навички та досвід, а також спілкуватися з різними культурами. Сьогодні подорожі та відпочинок стали невід’ємною частиною життя людей на кожному континенті, в результаті чого витрати середнього домогосподарства на туристичні послуги є четвертим за величиною компонентом структури витрат після харчування, одягу та обслуговування транспортних засобів. Туристи подорожують по всьому світу.

Таким чином, з часом туризм набув ознак виду економічної діяльності, і на сучасному етапі розвитку економічної системи туризм як галузь економіки активно працює над вирішенням проблем незбалансованості економічного та соціального розвитку країни. окремі регіони, скорочення економічного та соціального населення, пожвавлення традиційної економічної діяльності місцевих громад та злиття локальних економік у глобальну економічну систему; Вирішення цих проблем сприятиме інтеграції регіональних економік у світову економічну систему. Зокрема, сприяння інтеграції регіональних економік у світову економічну систему

Для багатьох країн, що розвиваються, міжнародний туризм є важливим джерелом послуг, одним із джерел валютних надходжень, постійним чинником формування бюджету, кредитування та економічних відносин з іншими країнами.

Українські науковці виділяють рекреаційно-туристичні ресурси основним чинником діяльності та розвитку туризму, тому їх необхідно проаналізувати в першу чергу. Визначення цього терміна в суспільній географії. «Рекреаційно-туристичні ресурси – це елементи географічного середовища, об’єкти життєдіяльності людини, які завдяки унікальності, історико-художній цінності, унікальності, естетичній привабливості, лікувально-оздоровчому значенню та іншим ознакам можуть бути використані для планування різноманітних видів рекреаційної діяльності [26, с.33].

Водночас рекреаційно-туристичні географи В. Бабарицька, О. Любіцева та П. Шищенко стверджують, що кількісні ознаки, характеристики, якість і територіальне розміщення визначають їх використання та склад; П. Шищенко стверджує, що «використання та формування рекреаційних ресурсів у ТРС (територіальних рекреаційних системах) до рівня цілей, спрямованих на формування попиту на туристично-рекреаційні послуги, буде досягнуто за умови створення ТРС через ефективність діяльності, визначену на основі можна вважати доцільною мінімізацію витрат (низькі ціни на землю, гнучкість податків, політика туризму, що визначається політикою в економічній та податковій сферах тощо. Створення ТРС має базуватися на існуючих економічних законах і ринкових механізмах. Основним прикладом є економічна ефективність роботи ТРС, яка визначається попитом і пропозицією, тобто ціною туристичного продукту, а ця ціна формується під впливом багатьох факторів, таких як рівень життя, спосіб отримання доходу, структуру витрат, демографічну структуру (від віку та статі до соціальних характеристик) і розвиток місцевої інфраструктури, а також відповідає ціні основних і додаткових послуг у туризмі х. Що методологічний інструментарій

географії туризму в першу чергу зосереджується на регіональній оцінці для забезпечення ефективний розвиток туризму та його соціальних функцій.

Індустрія туризму розвивається в різних країнах на базі наявних ресурсів, які безпосередньо використовуються для здійснення туристичної діяльності, і ресурсів, що виникають під впливом умов і можливостей, що характеризують економічний розвиток конкретного регіону (ресурсні фактори розвитку туризму в регіоні). регіональна організація туристичної діяльності). Це зумовлює певну специфіку туристичних ресурсів, їх різноманітність і неоднорідність, тобто необхідність класифікації та спеціалізації.

О. Любіцева пропонує такі основні підходи до класифікації туристичних ресурсів (рис. 1.6) [27, с. 251].

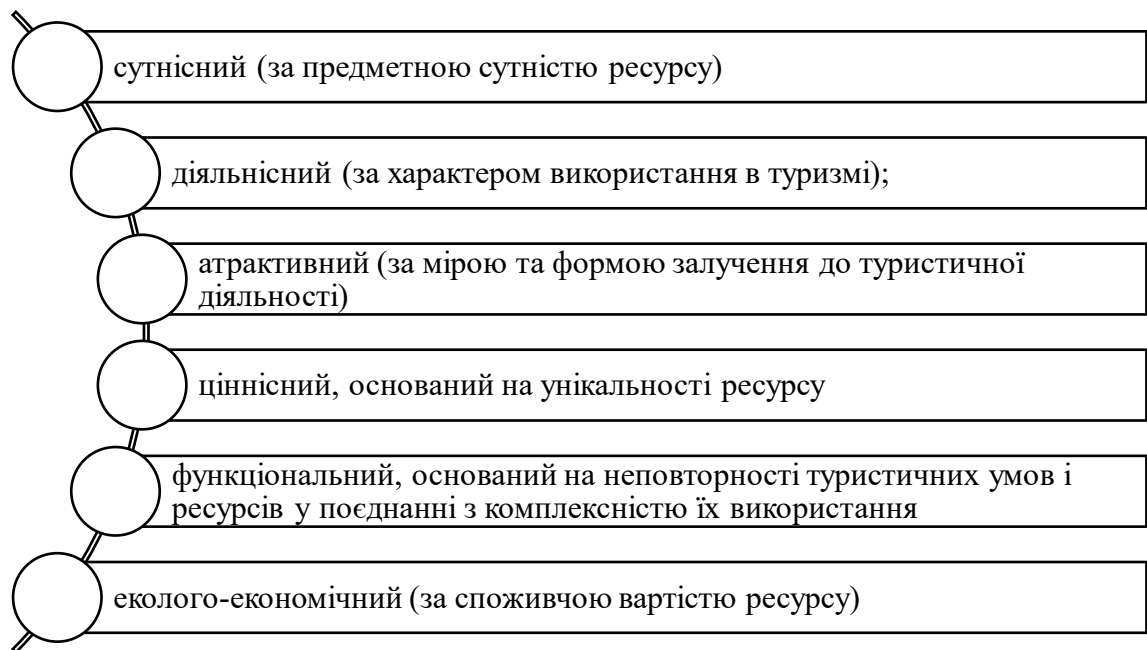

Рис. 1.6. Основні підходи до класифікації туристичних ресурсів

Вичерпне визначення туристичних ресурсів можна знайти в працях О. Бейдика. Рекреаційно-туристичні ресурси автор об'єднав у групу, яку назвав «Рекреаційно-туристичні ресурси». На його думку, «рекреаційно-туристичні ресурси — це фізичні, природні, технологічні та соціально-економічні комплекси та групи елементів, що впливають на туризм, його переробку та відновлення, територіальну організацію рекреації, формування

рекреаційних зон (центрів), їх професіоналізацію та економіка». Природні ресурси та соціально-економічні ресурси (природні, історичні та культурні ресурси для рекреаційної діяльності) «Характеристики рекреаційних ресурсів включають інформацію про якість природних особливостей, ступінь (або кількість) цих ознак, які переважають, і тривалість часу під час якого впливають ті чи інші риси» [10].

Цікавою є точка зору Л. Черчик. Він вивчає маркетинг дозвілля як інструмент для створення, розвитку та регулювання ринків рекреаційних ресурсів і стверджує, що ринок рекреаційних ресурсів створений як середовище, в якому існують економічні та правові відносини щодо розподілу, використання, передачі права власності, розпорядження та використання (участь у господарській діяльності) між продавцями (власниками) та покупцями (користувачами) розважальних ресурсів, що є дуже правильним висновком.

Крім того, такий підхід є досить суперечливим, оскільки призводить до невинуватеного збільшення груп туристичних ресурсів, оскільки матеріально-технічна база, допоміжна інфраструктура та кадровий потенціал є факторами, які дають змогу забезпечити комфортне та привабливе перебування для туристів у певному регіоні, але вони аж ніяк не є ресурсами, які є основним стимулом для відвідування певних місць. Проаналізувавши різні підходи до класифікації туристичних ресурсів, у нашому дослідженні ми виділили великі групи рекреаційних і туристичних ресурсів. : природні (природна рекреація) та людські (культурно-історичні) з урахуванням факторів соціального розвитку та господарської роботи та розвитку туризму.

До природно-рекреаційних ресурсів належать природні та природно-антропогенні геологічні системи, природні об'єкти, явища та процеси, які служать або можуть служити організації відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення людей. До цієї групи ресурсів належать геолого-географічні ресурси, водні та мінеральні води, лікувальні грязі (бальнеологічні), рослинні (особливо лісові) і тваринні ресурси. Не менш важливою складовою є

лікувальні, рекреаційні та виховні властивості всіх видів природно-заповідного фонду (національних парків, заповідників, парків-парків та ін.).

Культурно-історичні дозвіллі туристичні ресурси — пам'ятки культури (історії, архітектури, археології, мистецтва, місця, пов'язані з життям і творчістю видатних особистостей тощо). Наявність рекреаційно-туристичних ресурсів лише в межах окремої держави недостатня для становлення та розвитку туристичної індустрії економіки, у тому числі складної і цілісної системи туризму, яка характеризується стійкими зв'язками, оскільки і ті, і інші створені і функціонують під впливом різних природних і людських факторів.

1.3. Пізнавальне та виховне значення туризму

Туризм надає величезні освітні можливості та підвищує культурний та освітній рівень зацікавлених людей. У туризмі поєднуються рекреаційна, оздоровча та пізнавальна діяльність - це одна з головних відмінностей туризму від рекреаційного дозвілля. Основним мотивом пізнавальної діяльності мандрівників є їх пізнавальні інтереси до повного задоволення від туризму з великими і різноманітними можливостями. Джерелом знань під час подорожі є слово екскурсовода, різноманітна література (довідники, путівники), безпосередній контакт із туристичними об'єктами, що є сполучною ланкою між теорією та практикою.

Пізнавальна функція туризму реалізується тоді, коли туристи відчують важливість усього побаченого в природі, історичних пам'ятках, архітектурі, культурі та господарській діяльності людей. Тому програмування змісту туристської подорожі, її маршруту, цілей огляду рівнозначно програмуванню пізнавальної діяльності туриста. Таким чином, туризм є унікальною формою навчання та самоосвіти. У туристичних походах поповнюються знання учнів про різні сторони життя людей та їх оточення.

Туристичні походи створюють можливості для тісного контакту з природою, її естетичного сприйняття і поглибленого пізнання, формування бережливого використання природних ресурсів, розуміння сутності і знання охорони природи, вивчення її пам'яток природи і заповідних об'єктів. Велике значення туризму у формуванні знань людини з історії своєї країни [49].

Під час подорожі туристи знайомляться з історико-культурними пам'ятками, які є вираженням різноманітної культурної спадщини народу: місцями історичних подій, бойової слави, діяльності цікавих людей, різноманітними визначними пам'ятками країни, пам'ятками архітектури, історичними спорудами, меморіалами, сайти. Туризм відіграє важливу роль у формуванні економічних і політичних знань підрастаючого покоління, ознайомлюючи його з різними аспектами економічного, культурного та політичного життя свого регіону. Різноманітність туристичних вражень має велике значення для розширення загальноосвітніх і культурних перспектив.

Його освітнє значення пов'язане з пізнавальними функціями туризму. Відвідування місць, пов'язаних з революційною, бойовою і трудовою славою, пам'ятників Другої світової та громадянської воєн, меморіалів сприяє формуванню у туристів почуття патріотизму. Під час екскурсій і походів кожен турист постійно перебуває в колективі, у постійному контакті з іншими туристами, часто в незвичайних умовах і обставинах, з новими враженнями. Розширюється коло знайомств туристів і їх контакти з людьми, що надає нового змісту. Все це сприяє формуванню почуття колективізму. Туризм позитивно впливає на фізичний стан молоді. Туристичні види діяльності відрізняються залежно від подорожей і походів. Навіть на організованих екскурсіях, не кажучи вже про спортивні, де від туристів вимагається витривалість і сила, школярі зазвичай більше рухаються і фізично вимагають більше, ніж у повсякденному житті. Він позитивно впливає на здоров'я дитини і діє як стимулятор, що підтримує здоров'я і працездатність. Пізнавальні та математичні можливості туризму створюють сприятливі умови для цікавого та пізнавально-змістовного дозвілля школярів.

Шкільний туризм тісно пов'язаний з домашнім навчанням. Значна частина екскурсій і туристичних походів для студентів має краєзнавчий характер. Учні знайомляться з природою та історією краю, культурою та побутом жителів, виконують суспільно корисну роботу в охороні природи. Юним туристам часто дають дослідницькі завдання, наприклад, пошуки корисних копалин, спостереження за чистотою та розливами малих річок, запис тварин.

Краєзнавство, яке переросло в туризм, слід розуміти в найширшому сенсі. Історія будинку гармонійно поєднує в собі минуле і сьогодення. Перш за все краєзнавча діяльність дає можливість детально пізнати свій рідний край, його визначні місця, історію. По-друге, тісний зв'язок краєзнавства з туризмом є дуже привабливим видом культурного відпочинку, який відновлює фізичні сили і здоров'я. По-третє, країнознавство тісно пов'язане з багатьма галузями знань. Цей контекст включає, зокрема, загальну історію, історію мистецтва, фізичну та економічну географію, біологію, зоологію, кліматологію, геологію, археологію, архітектуру та етнографію, які дозволяють зрозуміти значення об'єктів і явищ, що розглядаються. По-четверте, поєднуються краєзнавчі, туристичні, природоохоронні, пам'ятки історії та архітектури. П'яте: регіональні дослідження пов'язані із загальним рухом, головною місією якого є всебічне покращення економічного, культурного та соціального рівня кожного регіону. Знання свого краю допомагає жителям робити його багатшим і красивішим. Місцеві знання відіграють важливу роль у просуванні та розвитку нових туристичних територій, що, у свою чергу, допомагає розвантажити території та дороги від туристичних заторів.

Туризм у широкому розумінні цього поняття - це сукупність організованих і планомірних заходів, що здійснюються у формі екскурсій, екскурсій, походів і екскурсій з метою ознайомлення з конкретними географічними районами, новими країнами, активного і пізнавального дозвілля, фізичного розвитку та оздоровлення, оздоровлення людей, життєдіяльності населення, життєдіяльності людей. пропонує трудове,

моральне та естетичне виховання. Характеристика туризму як засобу та методу фізичного виховання наведена на рисунку 1.7.

Для туризму характерні яскраво виражені самостійність і ініціатива в діях учасників. Цьому сприяють польові умови життя в поході, а також придбання навиків керівництва людьми, необхідність орієнтуватися на місцевості, читати карту.
Туризм не виробляє вузькоспеціалізованих рухів, а забезпечує комплексний розвиток фізичних якостей і рухових навиків.
Всі рухові дії, вживані в процесі підготовки і протягом самого походу і подорожі, мають безпосереднє прикладне значення: ходьба, біг, подолання перешкод, перенесення вантажу, їзда на велосипеді.
Туризм вимагає від тих, хто починає, певного мінімуму фізичної підготовленості.
У туризмі фізичні вправи впливають на організм залежно від умов пересування, рельєфу місцевості, метеорологічних умов, тобто певною мірою несподівано, стихійно.
У туристських походах і подорожах немає яскраво вираженого елемента змагання, характерного для спорту.
Керівництво туристськими подорожами і походами в основному здійснюється на суспільних початках.
Основною формою організації занять в туризмі є похід.

Рис. 1.7. Особливості туризму як засобу і методу фізичного виховання

Спортивний туризм приваблює альпіністів-аматорів, мандрівників, гірських туристів і спелеологів.

Висновки до розділу 1

Виходячи з критичного аналізу існуючих суб'єктивних визначень, під туризмом слід розуміти будь-який суб'єкт (як юридичних, так і фізичних осіб), який здійснює туристичну діяльність, виробляє комплексні туристичні продукти та/або надає різноманітні послуги, пов'язані з туризмом.

Туризм – це багатовимірне явище, яке охоплює різні сфери життя всього світу, характеризується стабільністю та динамічністю, вносячи важливий внесок у розвиток людської цивілізації. Це підтверджується позитивною

роллю, яку відіграє туризм у досягненні цілей сталого людського розвитку та побудові постіндустріального суспільства. Поліпшення умов життя, збільшення вільного часу за рахунок використання ЗМІ та сучасних технологій, політична лібералізація, глобалізація інформаційного простору та якісне покращення доступу до транспорту зробили туризм складним соціальним явищем транскордонного характеру. Має сильний вплив і масштабну економічну структуру. Отже, туризм сприяє формуванню розвиненої особистості та творчого бачення та є фактором прогресу постіндустріального суспільства; Таким чином, використання туристичних послуг є формою інвестування в розвиток людських ресурсів.

Сучасні фахівці визначають туристичні ресурси як один із головних факторів функціонування та розвитку туристичної індустрії, що свідчить про необхідність її детальної організації. Отже, основними чинниками, що впливають на функціонування та розвиток туристичної сфери в країні, є фізичні, соціальні, демографічні, соціально-економічні фактори, а також рівень забезпеченості та розвитку різноманітних туристичних ресурсів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Створення законодавчо-нормативної бази у сфері туризму

Законодавство, що регулює відносини в туристичній галузі, не є однорідним. Залежно від предмета регулювання українське туристичне законодавство можна поділити на загальне та спеціальне. Загальне законодавство характеризується дуже широкою сферою регулювання, охоплюючи як туристичні, так і інші суспільні відносини. Спеціальні закони - це закони, які повністю присвячені питанням, пов'язаним з туризмом.

Загальне законодавство є основою правового регулювання у сфері туризму. Загальне право регулює відносини у сфері туризму лише в обмеженому обсязі. До загальних законів належить, насамперед, Конституція України як основа туристичного законодавства, норми якої регулюють найважливіші відносини в туристичній сфері. Стаття 45 Конституції закріплює в законі право на відпочинок для всіх працездатних громадян [1].

Спеціальне законодавство регулює відносини в туристичній сфері в цілому: Закон України "Про туризм", Укази Президента України, а також Кабінету Міністрів з питань туризму, Постанови Верховної Ради України з питань туризму, Положення про державні установи з питань туризму.

Таблиця 2.1

Законодавчо-нормативна база у сфері туристичної діяльності в Україні

№	Назва закону, указу, постанови	Коли було прийнято	Де опубліковано
Закони України			
1	«Про туризм»	15 вересня 1995 р. 18 листопада 2003 р.	«Відомості Верховної Ради України», 1995, №31. Доповнений і частково змінений: «Урядовий кур'єр», 2003, №244
2	«Про музеї та музейну справу»	1995 р.	«Відомості Верховної Ради України», 1995, №25
3	«Про охорону культурної спадщини»	8 червня 2000 р.	«Відомості Верховної Ради України», 2000, №39
4	«Про курорти»	10 жовтня 2000 р.	«Урядовий кур'єр», 2000, №222
Укази Президента України			
5	«Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року»	10 серпня 1999 р.	Урядовий кур'єр», 1999, №222
6	«Про підтримку розвитку туризму в Україні»	2 березня 2004 р.	Урядовий кур'єр», 2001, №45
7	«Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму»	14 грудня 2001 р.	Урядовий кур'єр», 2001, №1213
Постанови Кабінету Міністрів України			
8	«Про заходи подальшого розвитку туризму»	29 квітня 1999 р.	Кабінет Міністрів України, 1999, № 728
9	«Про програму відтворення видатних пам'яток історії та культури України»	23 квітня 1999 р.	Кабінет Міністрів України, 1999, № 700
10	«Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки»	29 квітня 2002 р.	Кабінет Міністрів України, 2002, № 583
Розпорядження Кабінету Міністрів України			
11	«Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки»	3 липня 2006 р.	Кабінет Міністрів України, 2006, № 373-р
12	«Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів»	6 серпня 2008 р.	Кабінет Міністрів України, 2006, № 168-р
13	«Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»	16 березня 2017 року	Кабінет Міністрів України, 2017, № 168-р

Основним нормативно-правовим актом, що регулює туристичну галузь в Україні, є Закон України "Про туризм". Даний закон встановлює організаційні, правові, соціальні та економічні загальні засади функціонування державної політики України в галузі туристичної діяльності, які є передбаченими Конституцією України, які включають право на свободу пересування, охорону навколишнього природного середовища, відпочинок, охорону здоров'я, рекреацію та охорону праці. Визначає права громадян на життя і здоров'я, безпечне довкілля під час туристичної діяльності, задоволення духовних потреб та інші права. Закон встановлює основні принципи раціонального туристичного ресурсокористування та врегульовує взаємовідносини, пов'язані із здійсненням туристичної діяльності в Україні організацією та її організацією. [2, с. 14]. Закон України "Про туризм" був прийнятий 15 вересня 1995 року Верховною Радою України і набув чинності 14 листопада 1995 року. Плин часу та розвиток подій зумовили необхідність внесення змін до цього закону, які були передбачені в новій редакції Закону України від 18 листопада 2003 року, що набула чинності 1 січня 2004 року. [6, с. 48].

Закон України "Про музеї та музейну справу" був прийнятий Верховною Радою України № 250/95-ВР від 29 червня 1995 року. Даний закон врегульовує суспільні взаємовідносини в сфері музейної справи і визначає економічні, правові та соціальні засади утворення і функціонування музеїв в Україні, наукового формування, дослідження, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України та особливості його правового статусу.

Особливостями розвитку системи управління культурною спадщиною в Україні до 1991 року є, з одного боку, дестабілізація, руйнування та вилучення пам'яток культурної спадщини, а з іншого - розширення сфери діяльності адміністративних органів у сфері пам'яткоохоронної діяльності. За короткий період 20 століття відбулися значні зміни в діяльності державних органів охорони пам'яток. Відбувся перехід від абсолютного виключення будівель

культового призначення до загального визнання і прийняття під охорону всіх пам'яток культурної спадщини.

В Україні діяльність держави у сфері охорони та збереження культурної спадщини регулюється Законом України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. [4]. Даний Закон регулює організаційні, правові та соціально-економічні відносини в сфері охорони культурної спадщини із метою її охорони, використання її об'єктів у суспільному житті та збереження традиційних рис навколишнього природного середовища для забезпечення благополуччя сьогодення та майбутнього поколінь. [4].

Прийняття у вересні 2010 року Закону України № 2518-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» стало важливим кроком на шляху вирішення існуючих проблем, які є пов'язаними із охороною культурної спадщини. Він вирішує спектр питань, пов'язаних із діяльністю історико-культурних заповідників, підсилює відповідальність за пошкодження, завдані археологічним пам'яткам, а також розглядає деякі фактори земельного законодавства, що впливають на збереження та охорону культурної спадщини [5].

Основним нормативно-правовим актом щодо розвитку видовищно-туристичних комплексів, особливо їхніх рекреаційних елементів, є Закон «Про курорти», яким передбачено організаційні основи, правові, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні. Цей Закон спрямований на забезпечення використання природних оздоровчих ресурсів, природної території України, що перебувають у власності народу України, з метою оздоровлення та лікування населення, збереження їхньої охорони [6]. Закон містить ключові положення, що регулюють розвиток морських курортів, надання земельних ділянок для створення або розширення морських курортів, використання природних територій для курортної діяльності.

На виконання положень Закону "Про курорти" у 2001-2003 роках було прийнято перелік нормативно-правових актів у сфері курортів. Постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України були затверджені: Порядок

розроблення та затвердження спеціальних методик щодо економічного обґрунтування проектів розвитку курортів та економічної оцінки їх природних лікувальних ресурсів, Положення про Державний департамент з питань діяльності курортів, Концепція розвитку санаторно-курортної галузі Порядок створення і ведення Державних кадастрів природних територій курортів і природних лікувальних ресурсів, Загальне положення про санаторно-курортний заклад.

Зразковим законом щодо гарантій прав людини у сфері туризму є Указ Президента України № 973 від 10 серпня 1999 року "Про основні напрями розвитку туризму в Україні на період до 2010 року". Цей Указ являє собою концептуальну основу довгострокової тривалої національної програми розвитку туристичної діяльності, яка передбачає собою створення організаційно-правових засад встановлення туризму як високорентабельної галузі економіки, духовного та культурного виховання громадян, відтворення робочої сили, забезпечення суб'єктивних прав громадян на туризм (свобода пересування, відпочинок, захист, оздоровлення, безпечне для здоров'я і життя навколишнє природне середовище, задоволення естетичних та духовних потреб тощо).

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення України у сфері туризму, можна визначити, що сьогодні цей вид суспільної діяльності впливає на створення та розвиток культурного потенціалу кожного регіону: Указ Президента України від 10 серпня 1999 року "Про основні напрями розвитку туризму в Україні на період до 2010 року" визначає стратегію розвитку туристичної галузі [9]. Згідно з цим документом, основи державної політики у сфері туризму (особливо в малих містах та їхніх регіонах) формують такі елементи:

- державне стимулювання внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму, включаючи вдосконалення оподаткування;
- забезпечити внутрішню трансформацію туристичних послуг шляхом підвищення їх якості, розширення обсягів та покращення умов надання;

- поступова приватизація туристичних об'єктів та їх інфраструктури;
- нове будівництво, реконструкція та модернізація туристичних об'єктів;
- забезпечити державне фінансування реставрації пам'яток архітектури, культури та історії в Україні;
- організації, що розвивають туристичну інфраструктуру (дороги, пункти пропуску, водопостачання, каналізація, телекомунікації, сервіс тощо).
- залучення коштів від суб'єктів туристичної діяльності, що організовують короткостроковий відпочинок у сільській місцевості;
- створення нових курортів національного або регіонального значення;
- сприяння виробництву екологічно чистої сільськогосподарської продукції для задоволення потреб туристів і мандрівників у високоякісних продуктах харчування;
- участь приватного сектору в рекреаційно-туристичних проектах, особливо в сільській місцевості, та в супутній туристичній діяльності (сільський зелений туризм);
- створення сприятливих умов для розвитку активних видів туризму (оздоровчий та спортивний, екологічний, пригодницький тощо);
- просування українського туристичного продукту на міжнародному ринку через міжурядові угоди та програми;
- створення сучасних інформаційних та маркетингових сервісів у сфері туризму;
- проведення науково-дослідних, проектних та вишукувальних робіт з актуальних питань розвитку рекреаційно-туристичних об'єктів, використання природного та історико-культурного потенціалу України, створення географічної інформаційної системи "Туризм в Україні";
- започаткування дня туризму в Україні щороку 27 вересня.

Всі ці ключові фактори мають вирішальний вплив на розвиток кожного малого історичного міста та на туристичну інфраструктуру регіону.

Щоб забезпечувати реалізацію конституційного права України на свободу пересування та виконання міжнародних зобов'язань 15 червня 2001 року Президент України видав Указ № 435/2001 "Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання" [7]. Цей Указ передбачає низку адміністративних заходів, спрямованих на спрощення порядку перетину державного кордону України іноземцями, які тимчасово перебувають в Україні з туристичною метою або а законних підставах; у 2001 році було видано Указ № 127/2001 «Про підтримку розвитку туризму в Україні» [8].

Метою Указу є стимулювання розвитку туристичної галузі в Україні шляхом широкого спектру факторів залучення діючих громадських організацій до питань розвитку туризму, підтримка національних гравців у сфері туризму, а також створення сучасної системи управління галуззю на основі існуючого міжнародного досвіду. У зв'язку з цим спеціальний мандат на активну участь у розвитку туристичної галузі було надано Всеукраїнській громадській корпорації "Українська туристична асоціація", а громадські організації були зобов'язані підтримувати Асоціацію в її діяльності з розвитку туризму. Це була перша спроба порушити концентрацію влади державними органами в туристичній сфері та наблизитися до міжнародного досвіду створення недержавних органів управління в цій галузі.

Так, Кабінет Міністрів України, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади вживають заходів, спрямованих на охорону, відновлення та розвиток туризму, свободу пересування, відпочинку, здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля, реалізацію прав людини на задоволення духовних потреб, виконання Конституції України та інших нормативно-правових актів з питань безпеки і оборони заходи щодо забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод людини і громадянина у сфері здійснення заходів. Зазначені органи виконавчої влади здійснюють ці заходи паралельно з іншими органами влади. У діючій системі виконавчої влади Міністерство економічного розвитку і торгівлі України Постановою Кабінету Міністрів

України № 459 від 20.08.2014 р реалізує державну політику та забезпечує її формування у сфері туристичної діяльності і курортів, а також здійснює державний нагляд (тобто контроль) у сфері курортів та туризму. Зазначене Міністерство є головним управлінням системи центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері туристичної діяльності та курортів.

2.2. Тенденції розвитку туризму в незалежній Україні

Туристичний сектор України становить 1,5% ВВП, порівняно з 10% у розвинених туристичних країнах. За цим показником Україна посідає 155 місце на світовому ринку. Особливості розвитку туризму в Україні на початку XXI ст. відображаються в статистичних даних таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Туристичні потоки в Україні, тис. осіб

Показники	Роки								
	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість туристів, які обслуговувались суб'єктами туристичної діяльності України	2014	1826	2281	2020	2550	2806	4557	6132	2360
із них іноземних громадян	378	327	336	15	35	39	76	87	12
Туристи-громадяни України, які покидали кордон України	285	567	1296	1647	2061	2290	4024	5525	2126
Внутрішні туристи	1351	932	649	357	454	477	457	520	222
Міжнародні туристи	663	894	1632	1662	2096	2329	4100	5612	2138
Усього: внутрішні і міжнародні туристи	2014	1836	2281	2019	2550	2806	4557	6132	2360

Протягом 2000-2020 рр. кількість туристів, які обслуговувались туристичними операторами та туристичними агентами України, мали як позитивні, так і негативні тенденції (Додаток А). Негативні тенденції спостерігалися переважно у 2004, 2005, 2009, 2010, 2011, 2014, 2015, 2020 рр., що можна побачити на рис. 2.1.

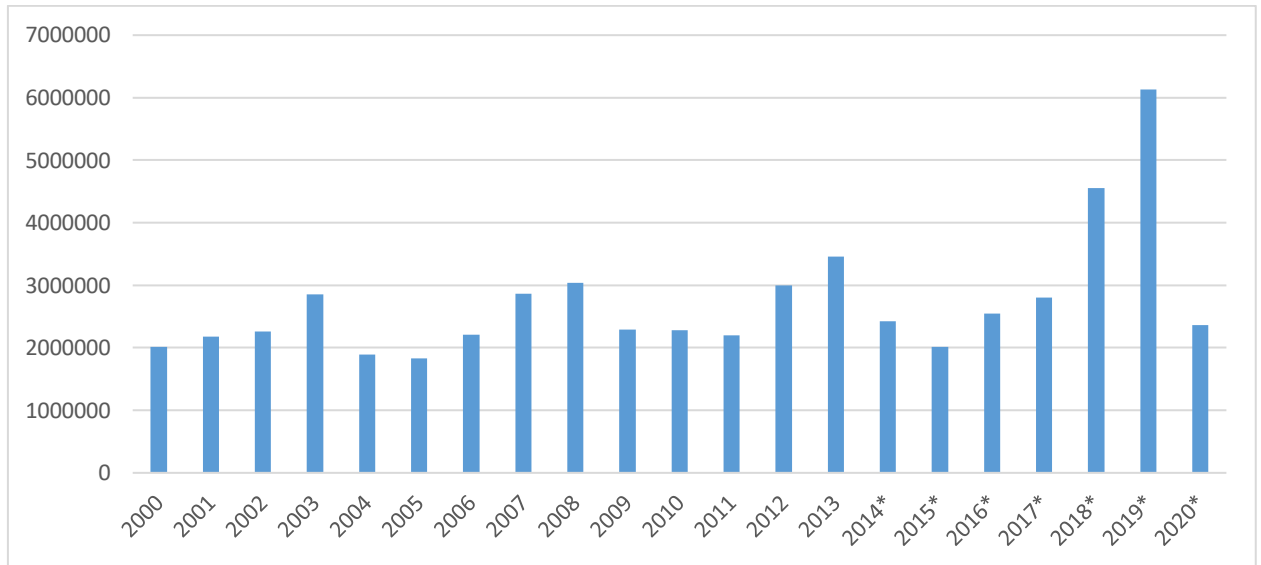

Рис. 2.1. Кількість туристів, які обслуговувались туроператорами та турагентами України в розрізі 2000-2020 років

Загалом по території України на в'їзний туризм припадає 0,51 % туристів (станом на кінець 2020 р.). Протягом 2000-2013 років в Україні також продовжувалися позитивні тенденції розвитку в'їзного туризму, хоча варто зазначити, що темп приросту потоків уповільнився. Так, протягом 2000 року Україну відвідали 377871 в'їзних (іноземних) туристів, 2004 р. – 436311, 2013 р. – 232311 (табл. А1, Додаток А).

Таким чином, динаміка розвитку туризму в Україні з 2000 року характеризується двома тенденціями: триразовим збільшенням кількості туристів, які обслуговуються українськими суб'єктами туристичної діяльності в період з 2001 по 2019 рік, та значним зменшенням кількості туристів після 2020 року. Лише у 2020 році кількість туристів у 2,6 рази менша, ніж у 2019 році. Таке негативне явище зумовлене кризовими явищами в українській економіці, зниженням рівня життя населення та погіршенням відносин між

Росією та Україною. Тому, щоб глибше проаналізувати динамічні та структурні характеристики туризму в Україні, оберемо більш сприятливий період 2001-2019 років.

Як видно з таблиці 2.2, обсяг міжнародного туризму в Україні з 2001 по 2019 рік зріс у 8,5 разів. Цей факт пов'язаний зі спрощенням міжнародних правових норм та національного законодавства щодо міжнародних подорожей українців, формуванням потужного глобального туристичного ринку, значним зростанням потреб українців у туристичних послугах, формуванням в українському суспільстві значного сегменту заможних та надзаможних (олігархів), створенням потужного сектору економіки України. Тенденція зумовлена створенням туризму, який є потужним сектором української економіки, головним чином за рахунок розвитку міжнародного туризму.

Існує два суперечливих потоки міжнародного туризму - українці, які виїжджають за кордон з туристичною метою, та іноземні туристи, які в'їжджають в Україну. Існують значні відмінності у співвідношенні та тенденціях розвитку між ними: кількість українських туристів зросла у 19,4 рази за період з 2001 по 2019 рік, тоді як кількість іноземних туристів зменшилася у 4,3 рази за той самий період. Це свідчить про те, що заможні українці мають велике бажання "побачити світ", відпочити, оздоровитися та розважитися на фешенебельних та екзотичних курортах за кордоном, а також познайомитися з привабливими країнами, містами, регіонами та унікальними природними, історичними та культурними пам'ятками.

Природним є бажання українців задовольнити свої потреби в туристичних послугах, коли вони мають для цього фінансові можливості.

Цікаво порівняти дві протилежні тенденції в міжнародному туризмі: у 2000 році кількість іноземних туристів, які приїжджали в Україну, на 33% перевищувала кількість українських туристів, які виїжджали за кордон, але це співвідношення суттєво змінилося на початку 20 століття. 2019 року кількість українських туристів, які виїжджали за кордон, у 63 рази перевищувала

кількість іноземних туристів, які приїжджали в Україну. Щодо останніх, то динаміка їхнього припливу в Україну мала дві протилежні тенденції.

У 1990-х роках і на початку 21 століття кількість іноземних туристів в Україні була значною і незначно коливалася щороку. Багато з них були українцями, які приїхали на малу батьківщину із західної діаспори або були дітьми українців, які емігрували з України в інший час. Значну частку туристів становили іноземці, яких цікавила чудова природа України, унікальні пам'ятки, культура, спосіб життя, звичаї та традиції.

Але, на жаль, у 2014 року політична ситуація в Україні погіршилася через анексію Росією Криму та квазідержавність Донбасу, а з 2015 року кількість іноземних туристів в Україні різко скоротилася (у 22 рази порівняно з 2010 роком). Переважно через загрозу війни та тероризму Україна класифікується як своєрідна глобальна "гаряча точка".

В умовах такої політичної кризи цілком ймовірно, що туристична галузь постраждає першою і тому потребує безпрецедентної підтримки. Як відомо, ті підприємства, яким вдалося вижити в таких несприятливих умовах, змогли відновити свою діяльність, а ті, що не змогли, припинили свою роботу. Більшість готелів країни, туристичних баз і комплексів, санаторіїв, приватних будинків відпочинку та професійних екскурсиводів у туристичній галузі практично втратили роботу [16, с. 51].

Згідно з рейтингом Всесвітньої ради з подорожей та туризму, внесок туризму у ВВП України у 2014 році становив 3,6 млрд доларів США, або 2,2% ВВП. За даними Державної служби статистики України та Державної прикордонної служби, кількість осіб, які в'їхали в Україну з діловою, офіційною та дипломатичною метою, зменшилася на 45,7%, тобто на 645,992 тис. осіб. Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна піднялася з 85-го на 76-е місце за конкурентоспроможністю туристичного ринку.

У 2015 році нашу країну відвідали 24,6 млн іноземних туристів. За даними Міністерства доходів і зборів, платежі до державного бюджету від

туристичної діяльності у 2015 році склали понад 1,5 млрд грн, що на 19,5% більше, ніж у 2014 році. Обсяг послуг, наданих вітчизняними туристичними операторами, збільшився на 21% порівняно з 2014 роком, склавши 11,9 млрд. грн. [46].

Після цього відбувалося поступове зростання (у шість разів), але з 2020 року знову спостерігається тенденція до різкого спаду. Причинами зниження туристичних потоків в останні роки є погіршення політичної ситуації в довоєнній Україні та початок повномасштабної російсько-української війни.

Як видно з табл. 2.2, обсяг внутрішнього туризму в Україні протягом 2001-2019 рр. мав загальну тенденцію до зменшення. У 2019 році порівняно з 2000 роком він зменшився у 2,6 рази. Якщо співставити його з міжнародним туризмом, то у 2000 році кількість внутрішніх туристів була удвічі більшою, ніж міжнародних, а у 2019 році навпаки – кількість іноземних туристів у 10 разів перевищувала кількість внутрішніх. Що ж кардинального відбулося в структурі туризму в Україні за 18 минулих літ?

Дані таблиці 2.2 показують, що протягом 2001-2013 рр. значна частина внутрішніх туристів переключилась на більш популярний і престижний міжнародний туризм. Тенденція значного зменшення обсягів внутрішнього туризму у 2015 році в силу зазначених вище причин досягла найнижчого рівня 357 тис осіб, що у 3,8 рази менше ніж у 2000 році. У наступний період спостерігалася інша тенденція повільного поступового збільшення кількості внутрішніх туристів. У 2019 році кількість їх лише на 45% перевищувала рівень 2015 року, але, як вже було сказано, у 10 разів була меншою ніж міжнародних туристів.

Динаміку надходжень від міжнародного туризму в Україні за 2013-2019 роки показано на рис. 2.2. Внаслідок складної військово-політичної ситуації надходження в 2014 році різко зменшились на 68,6%.

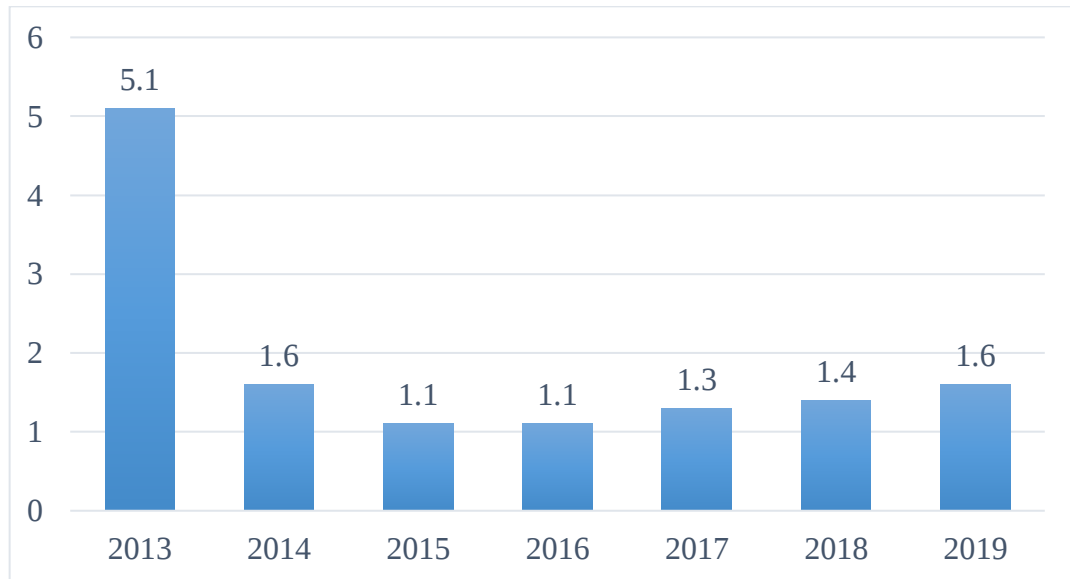

Рис.2.2. Динаміка надходжень від міжнародного туризму в Україні за 2013-2019 роки, млрд. дол. США [47]

Відтоді спостерігається поступове відновлення обсягів надходжень: у 2019 році надходження зросли на 7,7% до 1,6 млрд доларів США, незважаючи на зменшення кількості іноземців, які в'їжджають в Україну. Це значне зростання у порівнянні з попереднім роком. Причиною цього можна пояснити радянським принципом підрахунку, який базується на даних Державної прикордонної служби про перетин кордону іноземцями. Іншими словами, багато людей відвідують Україну транзитом або приїжджають у пошуках певних товарів.

За даними Держприкордонслужби, багато громадян України подорожують до сусідніх країн: Молдови, Польщі, Білорусі, Угорщини, Румунії та Словаччини. Польща посідає перше місце в уподобаннях українців щодо подорожей за кордон: 98% туристів подорожували туди переважно з приватною метою, що було характерно і для інших відвіданих країн [37]. 2019 року частка українців, які виїжджали до прикордонних країн, становила близько 81,3% виїзних туристичних потоків, Зменшилися поїздки до росії, Білорусі та Молдови. Значно зросли поїздки до Греції, Австрії, Чехії, Іспанії, Єгипту, Італії та Німеччини; у туристичному сезоні 2019 року внутрішні туристи надавали перевагу Туреччині та Єгипту.

Перерозподіл туристичних потоків пояснюється запровадженням безвізового режиму з ЄС, змінами до Митного кодексу України від 1 січня 2018 року, що обмежували безмитне переміщення товарів через кордон, розширенням лоукостів та відкриттям прямого авіасполучення [31].

У 2019 році рівень розвитку внутрішнього туризму в Україні був дуже низьким. Величезний потенціал природного, історичного та культурного туризму не був задіяний і не використовується в повній мірі та ефективно. Експерти оцінюють внесок туристичної галузі України в 1,3 млн доларів США або 1,4% ВВП. В українській туристичній галузі зайнято 214,4 тис. осіб, що еквівалентно 1,2% від загальної кількості робочої сили. Аналіз даних опитувань показує, що бізнес-середовище в нашій країні не сприяє розвитку потенціалу туристичної галузі [49].

Протягом останнього десятиліття туристична галузь України демонструє стабільне зростання, що відповідає світовим тенденціям та динаміці стрімкого розвитку туризму. Однак через поширення пандемії COVID-19 український туризм постраждав найбільше, особливо через обмежувальні заходи щодо цивільної мобільності, заборону авіаперельотів тощо. 2020 рік підштовхнув туристичну галузь до екстремальних ситуацій і кардинально змінив спосіб вибору туристами напрямків відпочинку. Водночас 2021 рік характеризувався поступовим відновленням туристичних потоків як для України, так і для світу загалом. Були суттєво переглянуті туристичні маршрути та збільшилася кількість внутрішніх поїздок до інших частин світу.

Незважаючи на значні обмеження, спричинені COVID-19 та новою системою, кількість поїздок у 2021 році значно зросла. За даними Національного агентства розвитку туризму, бюджет України за 2021 рік поповнився на 244 мільйони гривень, що на 86,8% більше, ніж у 2020 році. Ставка туристичного збору була встановлена на рівні до 0,5% для внутрішнього туризму та до 5% для в'їзного туризму за одну добу тимчасового розміщення, згідно з рішенням регіонального парламенту. Найбільш відвідуваними туристичними центрами є Київ, Одеса, Львів, Київська та

Закарпатська області Кількість іноземців, які перетнули кордон України у 2021 році, зросла на 26,3% порівняно з 2020 роком, сягнувши майже 4,3 мільйона [45]. У 2021 році топ-10 громадян, які відвідували Україну наведено на рисунку 2.3. 2.3 [46].

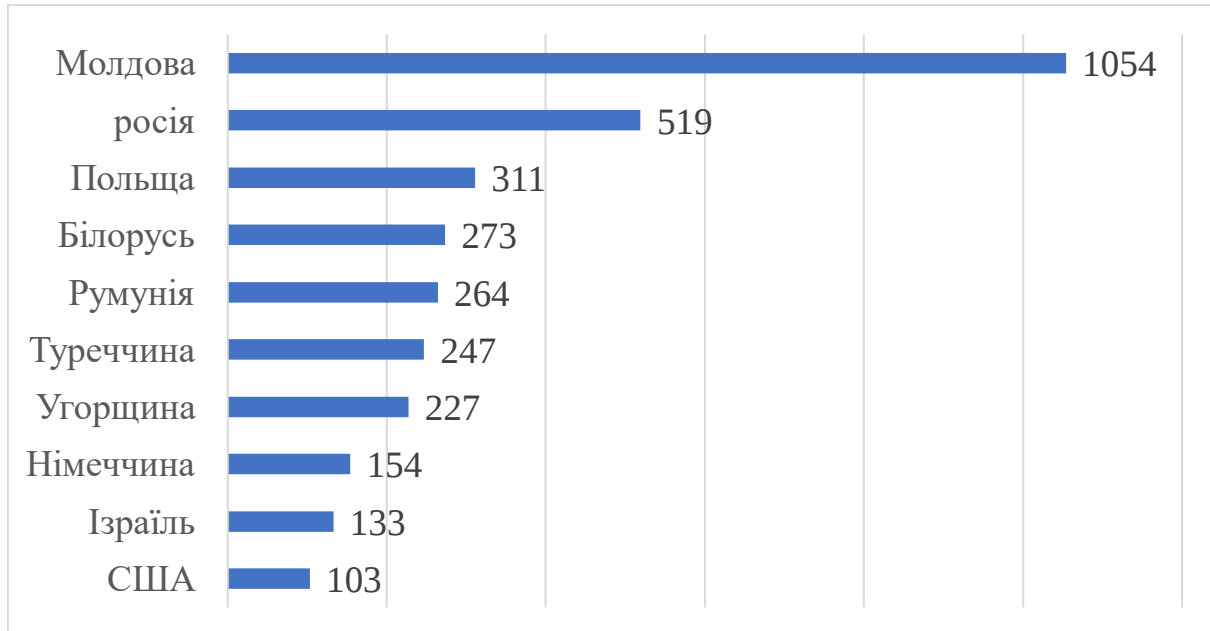

Рис. 2.3. Топ-10 країн, громадяни яких відвідали Україну в 2021р., тис. осіб.

Найбільше іноземців в 2021 році прибули до України з Польщі, Молдови, Румунії і Білорусі. З Молдови до України приїхало 1054 тис. осіб, з Росії – 519 тис. осіб, Польщі – 311 тис. осіб, Білорусії – 273 тис. осіб, Румунії – 264 тис. осіб, Туреччини – 247 тис. осіб, Угорщини – 227 тис. осіб, Німеччини – 154 тис. осіб, Ізраїлю – 133 тис. осіб та з США – 103 тис. осіб [46].

Варто зазначити, що завдяки успішній рекламній кампанії туристичної галузі, 2021 рік для України ознаменувався величезним напливом туристів з арабських країн. Це, безперечно, прорив для туристичного сектору країни, але стався він не випадково. Для цього в Україні були створені авіамаршрути та розгорнута промоційна кампанія. Однак стан світового туристичного ринку, закриття кордонів та карантинні обмеження в популярних країнах відіграли важливу роль у реалізації цього успіху.

Як результат, у 2021 році Україна прийняла значно більше туристів, ніж у докарантинний період. Так, показники туристичного збору за 2021 рік також були на 20% вищими, ніж у 2019 році. Це стало можливим завдяки відкриттю нових туристичних ринків для України - ОАЕ та Саудівської Аравії.

Глобальна пандемія негативно вплинула на туристичну галузь: пандемія коронавірусу у 2020 році коштувала туристичній галузі України близько 60 млрд грн. У 2021 році бюджет України отримав рекордні 244 млн грн туристичного збору. Це на 86,8% більше, ніж у 2020 році (130,6 млн грн) і на 20% більше, ніж у 2019 році (196 млн грн) до епідемії коронавірусу.

Із зазначених вище 244 млн грн приблизно . 154 млн грн сплатили юридичні особи та ще 90 млн грн - фізичні особи-підприємці. Найбільшу суму до державного бюджету у вигляді туристичного збору сплатив Київ. У столиці Київ поповнив бюджет на 68 мільйонів гривень. Одеська область посіла друге місце серед п'ятірки міст і регіонів за обсягами сплати туристичного збору з показником 26,8 млн грн, Львівська область - третє з 23 млн грн у 2021 році, а Київська область - четверте з 15,3 млн грн. [46].

Також, в 2021 році кордон України перетнуло 14,7 млн українських туристів.

Десять країн, до яких найбільше подорожували українці у 2021р., показано на рис. 2.4 [8].

Серед найпопулярніших напрямків з мільйонними перевезеннями пасажирів можна назвати: Польща: 4489 000, Туреччина: 2055 000, Угорщина: 1724 000, Єгипет: 1462 000. Також серед найактивніших європейських напрямків: Румунія, Словаччина, Німеччина, Греція та Італія.

Розподіл країн, до яких громадяни України подорожували з туристичною метою, свідчить про незначні зміни в географічній структурі українських туристичних потоків у 2021 році. Зменшилися туристичні візити до Росії та Молдови, натомість зросли - до Єгипту та Угорщини.

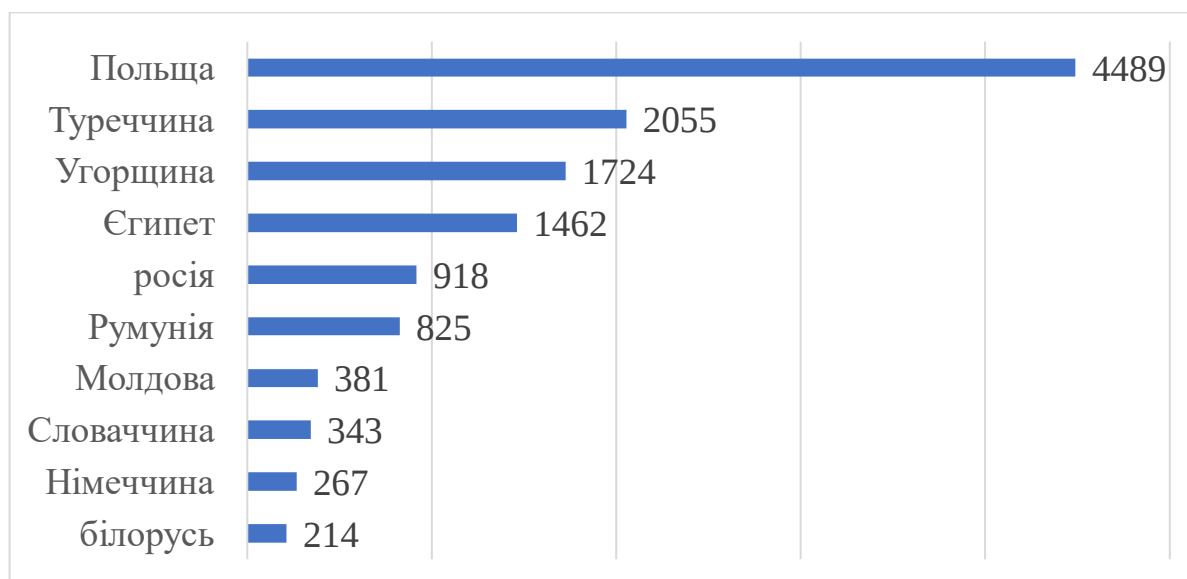

Рис. 2.4. Топ-10 країн, до яких виїжджали громадяни України в 2021 році, тис. осіб.

У 2021 році спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості іноземних туристів в Україні, а українці все більше хочуть пізнавати свою країну. У 2022 рік вони увійшли з позитивними надіями та очікуваннями, але їхні сподівання були розбиті: на початку 2022 року зі сходу почали надходити тривожні новини. Більшість посольств сусідніх країн почали переїжджати за кордон і на захід України. 24 лютого 2022 року в Україні розпочалася повномасштабна війна. Мільйони людей були змушені стати внутрішньо переміщеними особами та біженцями.

Військові дії, що відбуваються на території України, кардинально змінили звичне життя всіх українців. Життя розділилося на "до" і "після". Багато підприємств зупинили виробництво, туристична галузь України перестала функціонувати.

Тому варто зазначити, що у 2019 році ситуація на українському туристичному ринку певною мірою стабілізувалася, а інтерес іноземних та внутрішніх туристів зріс, що позитивно вплинуло на розвиток туристичної галузі. Згідно з дослідженням, у 2020 році спостерігалось значне зниження всіх показників туристичної діяльності, що в основному було пов'язано зі світовою пандемічною кризою; у 2021 році ситуація на світовому та українському

туристичних ринках почала стабілізуватися; кількість туристів в Україну у 2021 році зросла на 26% порівняно з 2020 роком, що свідчить про поступове відновлення туристичної активності України.

Розвиток туризму в Україні є особливо важливим, оскільки туристична галузь може сприяти покращенню соціально-економічного становища країни. Туристична галузь підтримує майже 50 суміжних галузей і створює додаткові робочі місця: один турист працевлаштовує 10 осіб. Створення одного робочого місця в туристичній галузі обходиться в 20 разів дорожче, ніж у промисловості. Туризм в Україні може і повинен стати сферою дії ринкових механізмів і джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів [45].

Таким чином, 2020 рік підштовхнув туристичну галузь до екстремальних ситуацій і кардинально змінив спосіб, у який туристи обирають місця для відпочинку. Водночас 2021 рік ознаменувався поступовим відновленням туристичних потоків як для України, так і для світу загалом. Відбулося масштабне оновлення туристичних маршрутів, зросла кількість внутрішніх поїздок до інших куточків світу. У різних країнах впроваджується низка заходів для того, щоб туризм продовжував відновлюватися та розвиватися.

З кінця лютого до середини квітня 2022 року на території України тривали активні військові дії, що суттєво сповільнило розвиток економіки країни, особливо туризму. Будь-яка підтримка України з боку світової спільноти дає надію на майбутню допомогу у відновленні української економіки, в тому числі й туризму. Туризм є одним з найпростіших і найшвидших способів залучення іноземних коштів в українську економіку. Сьогодні весь світ захоплюється українським народом. І для того, щоб говорити про мужність і героїзм народу, важливо розбудовувати залучення іноземців до процесу відбудови та реконструкції. Сьогодні для багатьох іноземців гасло "Підтримай Україну" звучить як заклик приймати біженців і допомагати лікувати хвороби, але його потрібно трансформувати в "Приїжджай і допоможи", щоб підтримати відновлення країни.

2.3. Сучасний стан та структура туризму

Туризм в Україні за останні десятиріччя зазнав значного розвитку і став важливим соціально-економічним явищем. Його стрімкому розвитку до початку воєнних дій сприяли зростаючі політичні, економічні, наукові та культурні зв'язки між Україною та іншими країнами. Тому дослідження стану туристичної діяльності, визначення її основних функцій та виявлення чинників, що впливають на її розвиток, є важливими для подальшого розвитку цієї галузі.

Туристична галузь має значний вплив на економічний та соціальний розвиток країни, а її розгалужені економічні зв'язки потребують державного регулювання, підтримки та пильного контролю, а визначення основних засад державної політики щодо розвитку туризму в Україні сприятиме покращенню та стабілізації її стану.

Війна в Україні кидає нові виклики глобальному економічному середовищу і ризикує підірвати відновлення довіри до подорожей: хоча на Україну припадає менше 1% міжнародних туристичних витрат у 2020 році, закриття її повітряного простору і заборона російських авіакомпаній впливають на туризм всередині Європи. Це також призвело до відхилення далекомагістральних рейсів між Європою та Східною Азією, що збільшило витрати. Якщо конфлікт продовжиться, світова туристична індустрія може отримати збитків у розмірі, за найменшими оцінками, 14 мільярдів доларів дохідності.

В ООН відбулось засідання Ради Безпеки ООН за темою "Руйнування культурної спадщини як наслідок російської агресії проти України". В ході проведення засідання взяли участь постійні представники ООН з різних країн, а також представники ЮНЕСКО та Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць, які відвідували територію України та споглядали наслідки російської військової агресії. З початку військового вторгнення росіяни скоїли 423 злочини, які завдали значної шкоди для об'єктів культурної спадщини

нашої держави, і ця цифра не є остаточною, оскільки військовий конфлікт триває. Під впливом постійної руйнації знаходиться не тільки історична, але й природна спадщина. В числі зруйнованих та пошкоджених об'єктів можна перелічити 128 об'єктів нерухомого культурного наслідування, які мають офіційний статус пам'яток; 147 видатних споруд (50 з них мають статус пам'яток історії, містобудування і архітектури, або інші цінні значення в історичному плані); 136 відносяться до християнських громад (125 є православними, 10 – протестантськими, 2 – католицькими), 6 – є єврейськими, 4 – є ісламськими; 46 видатних та історично цінних пам'ятників на честь великих та історично знаних осіб і подій XIX – початку XXI ст.; 33 музеї і об'єкти природно-заповідного фонду; 59 кінотеатрів, театрів, культурно-розважальних центрів, 40 об'єктів бібліотечної галузі.

Пошкодження та знищення нерухомих культурних цінностей внаслідок ракетних ударів, артилерійських обстрілів та артобстрілів було зафіксовано у 15 областях України. Географічно ці райони охоплюють чи не усю територію України - від Донецької і Луганської областей на сході нашої країни до Львівської області навколо кордону із Польщею, що на заході.

Втрачені природні туристичні об'єкти на тимчасово окупованих територіях: Олешківські дюни, Кінберська коса, Асканія-Нова, Джарилгач, узбережжя Азовського моря (Рожеве солоне озеро та Генічеськ, Кирилівка, Очаків, Бердичів, Скіфський курган частково, Скадовськ). Тимчасово замінованими залишаються також райони вздовж кордону України із Білоруссю, що робить недосяжним відпочинок на Волинських озерах та сплави річками Національного природного парку.

Окупаційні війська не приділяють жодної уваги культовим спорудам на українській території, наочно демонструючи повне забуття моралі та несприйняття загальнолюдських цінностей. За оприлюдненою інформацією наданою прес-службою Міністерства культури та інформаційної політики, з моменту повномасштабного вторгнення російські агресори зруйнували щонайменше 183 культові споруди в Україні. Зі 183 будівель, пошкоджених

внаслідок російської атаки, п'ять були мусульманськими, п'ять - юдейськими, а решта 173 - християнськими. Найбільша кількість зруйнованих культових споруд припадає на Донецьку (45) та Луганську (40) області, наступними йдуть Харківська (25) і Київська (34) області. Найвідомішими об'єктами сакрального туризму, що є постраждалими внаслідок бойових дій, є: Святогірська лавра, собори Чернігівської області (історичні міські стіни Чернігова та Чернігівський Дитинець та, Спасо-Преображенський собор 11 ст., Катерининська церква 18 ст., Борисоглібський собор 12 ст., Борисоглібський собор 11 ст., Єлецький Успенський монастир 11 ст.).

Чорнобильська зона, яка раніше приваблювала багатьох вітчизняних та іноземних туристів, зацікавлених у темному туризмі, стала недоступною. Серйозно постраждала готельна інфраструктура в Чернігові, Одесі та Бахмуті.

Однак найгірша ситуація склалася з транспортною інфраструктурою, яка є частиною туристичної індустрії і без належного функціонування якої не є можливою організація будь-якої туристичної активності, окрім пішохідних прогулянок. Транспортна інфраструктура в Київській, Житомирській, Чернігівській, Сумській, Харківській та інших областях пошкоджена і не здатна забезпечити туристам належний рівень обслуговування. За оцінкою KSE, підтриманою Офісом Президента України, Міністерством економіки, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерством інфраструктури та регіонального розвитку, пошкодження інфраструктури включають: 23,8 000 км доріг (потребують 29,8 млн доларів США на ремонт), 11 аеропортів (6,8 млн доларів США), 6,6 000 км залізничних колій та 41 залізничний міст (3,6 млн доларів США), 295 дорожніх розв'язок і мостів (1,6 млн доларів США) [49], а також іншу транспортну інфраструктуру, таку як водна інфраструктура, ще належить оцінити. Це негативно вплинуло на міжнародні експортні потоки, особливо з огляду на те, що водні порти в Одесі та на окупованих територіях були пошкоджені і обслуговувалися переважно морським транспортом.

Економіка країни, як і майже всі інші галузі паралізовані. Туризму, як національного, так і міжнародного, більше немає. Туризм стане однією із останніх галузей, яка відновиться після закінчення війни. Потрібно відбудувати інфраструктуру, відновити авіасполучення, а потім думати про туристів.

Руйнування культурної спадщини і інфраструктури під час воєнних дій негативно вплинуло на весь туристичний сектор України, позначившись на його економічній ефективності.

Структура економіки туристичної діяльності включає в себе:

- створення та надання туристичних послуг в обсягах та у строки, визначені договором на організацію подорожі;
- ефективне використання наявних матеріалів, технологій і ресурсів туризму та створення нових;
- надходження іноземної валюти до державного (регіонального) бюджету та отримання прибутку суб'єктами туристичної діяльності;
- співробітництво в засобах туристичної діяльності;
- сприяння зайнятості та задоволенню різноманітних потреб населення.

Поняття "туризм" охоплює систему, що складається з трьох взаємопов'язаних елементів: географічних елементів, туристів і туристичної індустрії [18].

Відправною точкою для створення та розвитку економічної системи сучасного туристичного сектору є задоволення потреб туристів, які лежать в основі попиту на туристичні послуги. Цей попит задовольняється через систему пропозиції туристичних продуктів на ринку.

Туристичний бізнес - це єдина економічна і технічна система формування та реалізації туристичного продукту з метою задоволення попиту на туристичні послуги. Він включає чотири основні елементи:

- Виробництво туристичних послуг;
- Формування туристичного продукту;

- Продаж туристичного продукту або окремих послуг;
- Споживання туристичних товарів (послуг) [18].

В економіко-технічній системі бізнесу туристичні послуги є товаром, а суб'єкти туристичної діяльності - підприємницькими структурами, які створюють, надають і реалізують ці послуги споживачам, тобто туристам, на ринку.

Одна туристична послуга (наприклад, розміщення, харчування, транспорт, екскурсії, побутове обслуговування, культурно-розважальні заходи, спортивно-оздоровчі послуги) може задовольнити лише потреби конкретного туриста, а не комплекс потреб. Тому існує об'єктивна необхідність об'єднання всіх видів туристичних послуг в один комплекс, який прийнято називати туристичним продуктом. Необхідність формування комплексу туристичних послуг як товару для задоволення потреб туристів є основою для створення таких бізнес-структур, як туроператори та агенти (дистриб'ютори).

Таким чином, туристичні послуги збираються в туристичний продукт через етапи виробництва та анімації складових елементів перед тим, як вони потрапляють на ринок.

Закон України "Про туризм" визначає туристичний продукт як комплекс попередньо розроблених туристичних послуг, що складається щонайменше з двох послуг, які реалізуються або пропонується за визначеною ціною [2]. Туристичний продукт включає послуги, спрямовані на задоволення потреб туристів під час подорожі, такі як перевезення, розміщення, організація відвідування культурних, оздоровчих та розважальних об'єктів, реалізація сувенірної продукції. Слід зазначити, що туристичні послуги, у простому розумінні, - це доцільна діяльність, спрямована на задоволення потреб туристів.

Туристичні послуги та продукти можна поділити на дві групи: характерні (основні) та супутні (додаткові).

Характерні туристичні послуги та продукти - це ті, які призначені для задоволення потреб споживачів і виробництво та надання яких значно скоротилося б, якби вони не продавалися подорожуючим, тоді як супутні - це ті, які призначені для задоволення потреб подорожуючих, але виробництво яких значно скоротилося б, якби вони не продавалися подорожуючим [18].

Важливу роль у туристичному бізнесі відіграє просування туристичних продуктів до споживачів, яке передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку продажу туристичних продуктів або окремих туристичних послуг. До таких заходів належать організація рекламно-інформаційної діяльності, організація та участь у спеціалізованих виставках і ярмарках, видання каталогів і буклетів.

Місцем продажу туристичних послуг вважається країна, в якій зареєстрований суб'єкт, що продає туристичний продукт, а місцем надання проданих послуг - країна, в якій знаходиться туристичний заклад, що надає відповідні послуги.

На відміну від звичайних споживчих товарів, які доставляються за місцем проживання споживача, основні туристичні послуги надаються в місці, де знаходиться об'єкт туризму (туристична дестинація), що вимагає подорожі для отримання послуги. Оскільки об'єкти туристичних поїздок знаходяться як всередині країни, так і за її межами, за цією ознакою можна виділити дві форми організації туризму: внутрішній та іноземний.

Внутрішній туризм в Україні - це подорожі в межах території країни власних громадян та осіб, які постійно проживають на її території. Міжнародний туризм включає в себе в'їзний туризм, під час якого особи, які постійно не проживають на території України, подорожують в межах України, та виїзний туризм, під час якого громадяни України та особи, які постійно проживають в Україні, виїжджають до інших країн.

Туризм - це переміщення людей від населеного пункту до місця призначення і назад, звідси і поняття туру - рух по колу. Заздалегідь визначений шлях подорожі називається маршрутом.

Отже, тур - це цілеспрямована подорож людини (пішки або на транспорті) за визначеним маршрутом протягом певного часу, що становить не менше 24 годин і не більше одного року. Протягом цього періоду подорожі туристам має бути запропонований певний комплекс послуг, який називається туристичним пакетом послуг відповідного маршруту (туру). У більш широкому розумінні термін "тур" включає в себе не тільки туристичний маршрут, але й пакет товарів і послуг, необхідних туристу під час подорожі за цим маршрутом.

В умовах ринкової економіки тур - це продукт маршруту та його логістичного, культурного та іншого забезпечення, ціна якого визначається за законами ринку.

Формування турів передбачає розробку маршрутів та пакету товарів і послуг, необхідних для задоволення потреб туристів під час подорожі за певним маршрутом. До основних туристичних послуг належать реклама, транспорт, харчування, розміщення, організація відвідування туристичних об'єктів, забезпечення відпочинку та рекреації (зміцнення здоров'я).

Формуванням, маркетингом та реалізацією турів займаються спеціальні суб'єкти туристичної діяльності. Такими суб'єктами туристичної діяльності є підприємства, установи, організації різних форм власності, фізичні особи, які зареєстровані та отримали ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг, у порядку, встановленому законодавством України.

Таким чином, суб'єкти туристичної діяльності створюються, по-перше, відповідно до чинного законодавства країни, по-друге, для здійснення діяльності з формування (створення) та/або реалізації туристичного продукту (послуг) і, по-третє, з метою максимізації прибутку або досягнення іншого ефекту, в тому числі соціального, діючи на принципах комерційного розрахунку.

На туристичному ринку споживачам пропонується продукт у вигляді конкретного туру, який містить заздалегідь сформований набір туристичних

продуктів і послуг, необхідних для здійснення подорожі за певним маршрутом. Формування цілісної та цільової спрямованості туристичного продукту, що входить до складу туру, є основною функцією туроператора, який готує цей продукт до продажу в його завершеному, тобто упакованому, вигляді.

Споживання туристичного продукту завершує цикл відтворення туристичних послуг. Водночас туристичний ресурс є елементом формування туру як комплексу туристичних послуг за певним маршрутом подорожі.

У ринковому середовищі як туристичний ресурс, так і результат його використання набувають усіх ознак товару: корисності для споживача і ціни для виробника.

Туристична діяльність здійснюється складною підприємницькою структурою, відомою як туристична індустрія. Сучасна туристична індустрія охоплює весь спектр суб'єктів, які надають туристичні послуги.

Туристична індустрія - це комплекс міжгалузевих бізнес-структур, що займаються виробництвом і реалізацією туристичного продукту для національного та міжнародного туризму.

З метою підвищення якості туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, життя, здоров'я та майна, підвищення рівня екологічної безпеки суб'єктам туристичної діяльності присвоюються категорії якості та рівня обслуговування. Види категорій закладів туристичної індустрії, порядок їх встановлення та зміни визначаються Кабінетом Міністрів України.

Економіка туризму - це, з одного боку, сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі туристичної діяльності, тобто при виробництві, розподілі, обміні та споживанні туристичних послуг (туристичних продуктів), що вивчаються економічною теорією, а з іншого - невід'ємна частина народногосподарського комплексу країни як каталізатор економічного зростання.

Туризм як складова частина національного господарського комплексу має такі ознаки та функції:

- має власну індустрію з виробництва та надання послуг туристам;
- створює туристичні послуги, формує туристичні продукти та реалізує їх;
- формує ринок комплексних туристичних послуг на різних рівнях;
- виступає мультиплікатором національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості, розвитку місцевої інфраструктури та підвищення рівня життя;
- є сферою, де створюються дешеві робочі місця та забезпечується висока ефективність і швидка окупність інвестицій;
- є ефективним засобом захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини людства; є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, що формує специфічну сферу діяльності;
- сумісний практично з усіма сферами, галузями та видами людської діяльності;
- він є вигідним у процесах інтеграції та глобалізації, що відбуваються у світі.

Головною особливістю туризму є його здатність впливати на регіональну, національну та світову економіку. Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку в'їзного та виїзного туризму. Вигідне геополітичне положення України, великий туристично-рекреаційний потенціал, сприятливий клімат, культурно-історичні пам'ятки світового рівня та туристична індустрія, що стрімко розвивається.

Враховуючи місце і роль туризму у світовій економіці, 29 квітня 2002 року Кабінет Міністрів України затвердив "Національну програму розвитку туризму на 2002-2010 роки", в якій пріоритетним напрямком визначено розвиток в'їзного та внутрішнього туризму.

На основі цієї "Національної програми" були розроблені та впроваджені регіональні програми та програми окремих туристичних центрів. Розвиток

туризму в цих програмах пов'язаний з такими секторами економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство та виробництво споживчих і туристичних товарів. Туризм вважається одним з найперспективніших секторів для реструктуризації економіки.

Реалізація програми розвитку туризму в Україні призвела до того, що кількість в'їзних туристів перевищила кількість виїзних.

У період з 2002 по 2010 рік виїзні туристичні потоки зросли з 14,85 млн. у 2002 році до 15,33 млн. у 2010 році, тоді як в'їзні туристичні потоки зросли з 9,17 млн. у 2002 році до 20,7 млн. у 2010 році.¹ На рис. 2.5 показано динаміку в'їзних туристичних потоків у 2002-2010 роках.

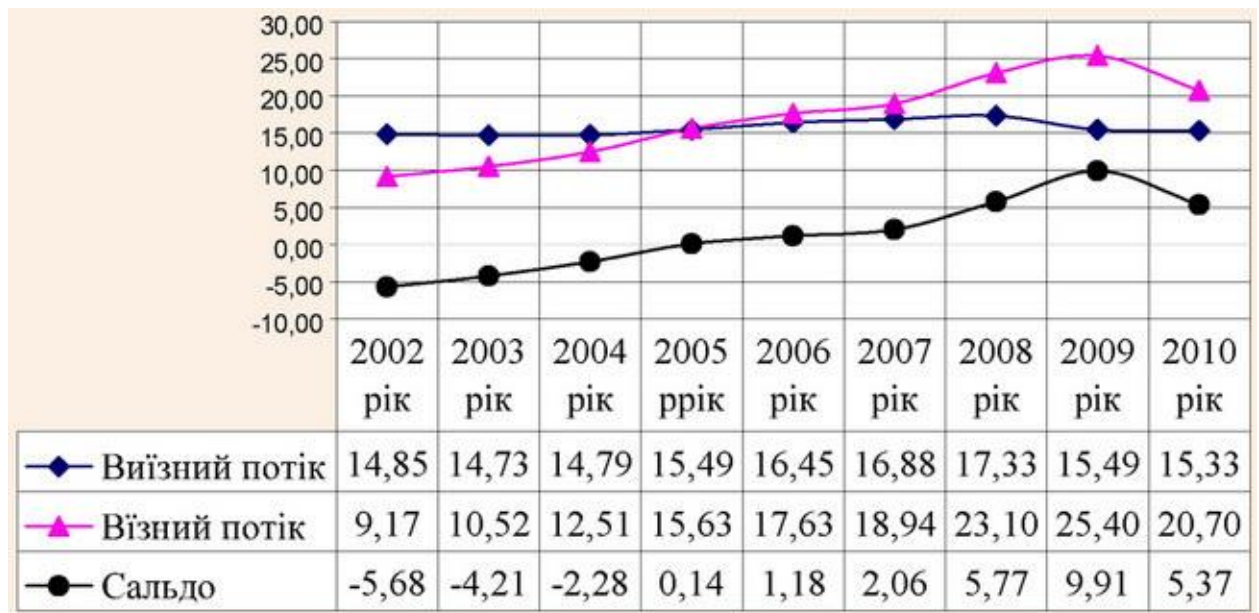

Рис. 2.5. Динаміка туристичних потоків в Україні за період 2002-2012 рр.

Оцінюючи динаміку туристичних потоків (табл. 2.3), у 2002-2010 роках спостерігалася позитивна тенденція розвитку туризму в Україні. А саме, на фоні повільного зростання виїзного туризму (який поступово зменшувався у 2007-2008 роках), в'їзні туристичні потоки зростали більш швидкими темпами, а сальдо туристичних потоків поступово стало позитивним у 2009 році.

Таблиця 2.3.

Динаміка туристичних потоків в Україні у період 2002-2010 рр.

Роки	Виїзний туристичний потік			В'їзний туристичний потік			Сальдо туристичних потоків
	Млн. осіб	Приріст, млн.	Темп росту, %	Млн. осіб	Приріст, млн.	Темп росту, %	
2002	14,85			9,17			-5,68
2003	14,73	-0,12	-0,8	10,52	1,35	14,7	-4,21
2004	14,79	0,06	0,4	12,51	1,99	18,9	-2,28
2005	15,49	0,7	4,7	15,63	3,12	24,9	0,14
2006	16,45	0,96	6,2	17,63	2	12,8	1,18
2007	16,88	0,43	2,6	18,94	1,31	7,4	2,06
2008	17,33	0,45	2,7	23,1	4,16	22,0	5,77
2009	15,49	-1,84	-10,6	25,4	2,3	10,0	9,91
2010	15,33	-0,16	-1,0	20,7	-4,7	-18,5	5,37

Таким чином, процес становлення українського туристичного ринку в 2002-2010 роках призвів, з одного боку, до швидкого насичення туристичного ринку, збільшення кількості туристичних агентств та якісних і кількісних показників їх діяльності. З іншого боку, на українському туристичному ринку останнім часом виникають складні проблеми управління туристичними підприємствами, такі як висока мінливість ринку в умовах економічної кризи, значні сезонні коливання попиту на туристичні послуги, посилення конкуренції та обмеженість ресурсів.

Незважаючи на існування кризових явищ, що впливають на використання попиту та пропозиції на туристичному ринку в майбутньому, експерти прогнозують перспективи подальшого розвитку туристичної галузі.

Державна політика щодо розвитку туризму реалізується шляхом:

- визначення пріоритетних напрямів туристичної діяльності;

- відновлення та захисту туристичних ресурсів;
- забезпечення громадянам розумного доступу до вільного часу;
- удосконалення нормативно-правової та податкової бази у сфері туризму, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів та здійснення контролю за дотриманням законодавства;
- запровадження пільгового режиму для малозабезпечених верств населення;
- гарантування безпеки, прав, інтересів і захисту туристів та їхнього майна;
- стимулювання інвестицій в туризм і розвиток туристичних ресурсів;
- організація та розвиток системи наукового забезпечення туризму;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму;
- дозвільна діяльність у сфері туризму, стандартизація та сертифікація туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до фахівців туристичного обслуговування тощо;
- створення єдиної системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- налагодження співробітництва з іноземними та міжнародними туристичними організаціями;
- участь у розробленні та реалізації міжнародних програм розвитку туризму тощо [17].

Необхідною умовою функціонування туристичної галузі є стабільна політична ситуація в країні. Деякі з факторів, що впливають на розвиток туристичної галузі, пов'язані з національною та глобальною політичною, законодавчою, правовою та соціально-економічною ситуацією (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Фактори впливу на розвиток туристичної діяльності

Позитивний вплив чинників розвитку туризму забезпечує високі економічні результати, стабільний розвиток бізнесу та успішне вирішення соціальних проблем.

Визначивши фактори, що впливають на розвиток туризму в Україні, було визначено цілі та пріоритетні напрями державного регулювання розвитку туризму, передбачені Законом України "Про туризм" [2].

Основними завданнями державного регулювання туристичної діяльності є:

- забезпечення права громадян на відпочинок, відновлення та зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;
- захист прав і законних інтересів туристів та суб'єктів туристичної діяльності;

- відновлення та збереження цілісності туристичних ресурсів України; раціональне використання та охорона при плануванні та забудові територій, що мають туристичне призначення;

- створення сприятливих умов для вдосконалення та розвитку туристичної галузі; підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямами державної політики розвитку туризму є:

- удосконалення нормативно-правової бази регулювання туристичної діяльності;

- утвердження туризму як високорентабельної галузі економіки;

- заохочення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток туризму та створення нових робочих місць;

- сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського туризму та екологічного (зеленого) туризму; та

- посилення міжнародного співробітництва у сфері туризму та утвердження позицій України на світовому туристичному ринку;

- приведення законодавства України у сфері туризму у відповідність до міжнародних вимог; створення нормативно-правової бази для функціонування системи стандартизації та сертифікації робіт і послуг у сфері туризму.

Розвиток туризму в Україні базується на ринкових засадах, але не перебуває у стані "вільного плавання", оскільки регулюється державою на основі законодавства, державної політики та індикативних планів розвитку всіх видів туризму.

Висновки до розділу 2

Україна перебудовує свою економіку на ринкових засадах, бере участь у світовому туристичному процесі, про що свідчить збільшення кількості туристів та розширення реформованої туристичної галузі. Наша країна розробила законодавчу та нормативно-правову базу (Закони України «Про

туризм», «Про курорти» та інші законодавчі акти, укази Президента та постанови Кабінету Міністрів) і побудувала туристичну індустрію, яка відповідає міжнародним стандартам, таким чином реалізуючи та впливаючи на національну туристичну політику впливає на туристичну політику та формування туристичного ринку.

Крім того, у дослідженні проаналізовано особливості українського туристичного ринку. Визначено основні часові показники зростання та падіння попиту на українському ринку туристичних послуг. Визначено, що складна військово-політична ситуація є однією з основних причин інтенсивного спаду туристичної галузі. Зазначено, що в останні роки спостерігається поступове відновлення обсягів доходів від надання туристичних послуг навіть в умовах воєнних дій.

В ході проведених досліджень було розглянуто структуру туристичної діяльності на сучасному етапі розвитку, яка являє собою системний багатофакторний механізм, що складається з державного регулювання, етапів створення туристичного продукту та елементів туристичної діяльності пов'язаних між собою.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні проблеми розвитку та структури туризму

Як видно з розділу 2, в сучасний період найбільший розвиток в Україні одержав міжнародний туризм, якій за роки незалежності розвивався високими темпами. Проте внутрішній туризм розвивався низькими темпами і рівень його розвитку зараз дуже низький. Це не відповідає багатим природним та історико-культурним туристичним ресурсам, які має Україна. Отже наша країна має сприятливі передумови для прискорення темпів розвитку внутрішнього туризму, якій мав би стати розвиненою і прибутковою галуззю економіки. Для реалізації цих передумов необхідно вирішити низку складних проблем, що гальмують темпи розвитку внутрішнього туризму.

До актуальних проблем, що стоять перед туристичною галуззю України слід віднести наступні:

- недосконала законодавча база в області надання туристичних послуг;
- недостатня туристична інфраструктура для задоволення споживачів на туристичному ринку;
- низька якість туристичних послуг;
- недостатня кількість висококваліфікованих фахівців в галузі туристичної індустрії;
- нерозвинений туристичний сектор;
- нерозвиненість соціальної інфраструктури через відсутність сприятливого інвестиційного клімату;
- неефективна маркетингова політика;
- нестабільна політична ситуація в Україні тощо.

Розглянемо основні актуальні проблеми розвитку туристичної індустрії на території України детальніше.

Інституційна та організаційна підсистеми туристичної галузі країни перебувають у процесі перманентного реформування, що значно ускладнює реалізацію узгодженої туристичної політики та не стимулює розвиток інвестиційних процесів [24].

На сучасному етапі розвитку туризму через відсутність державної підтримки переважно зберігаються комерційні форми та види туризму. За таких умов частка соціального туризму значно зменшилася. Постійне зростання цін на туристичні послуги, припинення дотацій для туристичних об'єктів та недостатнє фінансування з боку різних установ і фондів призвели до зменшення кількості потенційних туристів. Соціальний туризм як фактор соціального розвитку не отримав достатньої уваги з боку держави. Як наслідок, потреби людей у відпочинку задовольняються в найменшій мірі, що спричиняє інші проблеми, пов'язані з підтриманням здоров'я та профілактикою захворювань, задоволенням освітніх і культурних потреб, зниженням життєдіяльності людей, раціональним використанням вільного часу та розмивання міжособистісних стосунків [23].

Державне регулювання туристичної сфери характеризується значними протиріччями, серед яких можна назвати наступні основні:

- між обсягами фінансування з державного та місцевих бюджетів на функціонування та розвиток сфери рекреаційних послуг та обсягами інвестицій, необхідних для її розвитку відповідно до міжнародних стандартів;
- між необхідністю забезпечення правового підґрунтя для формування системи управління сферою рекреаційних послуг у кожному регіоні з метою координації дій власників складових сфери рекреаційних послуг та відсутністю нормативно-правової бази для їх інтеграції в єдине ціле;
- між ціноутворенням на туристичні послуги та неможливістю широких верств працездатного населення України споживати ці послуги через низький рівень оплати праці;
- між нагальною потребою створення в регіонах туристичного продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку рекреаційно-туристичних

послуг, та інерцією пропонування відпочинку радянського зразка за високими цінами;

- між прагненням до централізованого управління одним адміністративним органом – Державної туристичної адміністрації - і необхідністю впровадження регіоналізму в управлінні регіональними адміністративними органами [43].

Рушійною силою розвитку туризму є туристичний потенціал України, але правдою є й те, що існують недоліки в державній підтримці.

Вони полягають у наступному:

1. брак бюджетного фінансування. Протягом тривалого періоду економічної кризи та стагнації бюджети на культурну та соціальну сфери, а також охорону навколишнього середовища були значно скорочені. Недостатня бюджетна підтримка культурної та історичної спадщини є наслідком залишкового фінансування культури в цілому. Бюджет України на культуру становить лише 2% державного бюджету і 3-4% місцевих бюджетів, що все ще далеко від європейських стандартів у цій сфері. Крім того, багато об'єктів світового значення перебувають у критичному стані, і їхня руйнація може бути незворотною, якщо не вжити термінових реставраційних заходів.

2. необґрунтований розподіл наявних бюджетних коштів. Бюджетні видатки не завжди використовуються раціонально та ефективно. Значна їх частина витрачається на зведення дорогих "новобудов" на місці втрачених пам'яток або на будівництво помпезних нових споруд сумнівної історичної та естетичної цінності. Водночас хронічна нестача коштів інтенсивно руйнує вже існуючі пам'ятки, цінність яких не викликає сумнівів. Спроба відбудови Десятинної церкви (хоча достеменно невідомо, якою вона була насправді), рішення про встановлення в Києві пам'ятника соборності України (хоча його проект не пройшов фахової та громадської експертизи, а через його ідеологічні та естетичні протиріччя виникли протести), забудова Андріївського узвозу та багато інших - достатньо згадати. Поки приймаються рішення про будівництво нових музеїв, існуючі музеї страждають від браку фінансування, нові

виставкові площі облаштовуються без забезпечення належних умов для зберігання експонатів, а існуючі музеї залишаються занедбаними і невикористовуваними.

3. збереження культурно-історичної спадщини України потребує системного підходу в діяльності державних інституцій. Функції управління розпорошені між такими органами, як Міністерство культури, Міністерство інфраструктури та Туристичною агенцією України. Як наслідок, існують проблеми із забезпеченням комплексного державного контролю за охороною, використанням та реставрацією культурної спадщини, представники громадських організацій давно виступають за створення незалежного центрального органу виконавчої влади з питань охорони культурної та історичної спадщини України, який би став основою для розвитку туристичних організацій.

4. неналежний контроль за виконанням чинних законів, нормативно-правових актів та рішень, порушення Закону "Про охорону і використання культурної та історичної спадщини" при виділенні земельних ділянок для будівництва та інших комерційних цілей (наприклад, будівництво на території заповідника "Софія Київська" в Києві) є систематичними в усіх регіонах України. Навіть коли такі незаконні дії припиняються, порушники рідко притягуються до відповідальності. Почастішали випадки невиконання, несвоєчасного виконання, неповного або неналежного виконання рішень органів державної влади (включаючи навіть укази Президента) у цій сфері.

5. необхідність удосконалення нормативно-правової бази. Чинне законодавство України про охорону та використання культурно-історичної спадщини в цілому відповідає потребам регулювання у цій сфері та відповідає нормам і принципам міжнародного права. Це законодавство в основному визначається Конституцією України, Основами законодавства про культуру, Законом України "Про охорону культурної спадщини", низкою законів та спеціальних підзаконних актів про охорону культурної спадщини, а також

Законом України "Про охорону культурної спадщини" та іншими нормативно-правовими актами тощо.

Внутрішній туризм страждає від надмірної конкуренції. Це посилюється присутністю туроператорів з інших країн, таких Туреччина, Єгипет, Чехія тощо. Іноземні компанії отримують підтримку від національних урядів, а деякі отримують пряму підтримку з бюджету. В Україні такої практики немає.

Наступна проблема - інфраструктура. У нашій країні будується мало нових готелів, і темпи будівництва досить повільні через низьку інвестиційну привабливість багатьох потенційних і реалістичних туристичних проєктів. З іншого боку, на зарубіжних ринках інвестиції в туристичну галузь є прибутковими і мають довгострокові перспективи.

Україна не досягла прогресу у вирішенні ще однієї давньої проблеми - браку послуг. Досі мало готелів з достатньою кількістю "зірок", а в деяких регіонах таких об'єктів немає взагалі [14].

Не всі об'єкти історико-культурної спадщини перебувають у придатному для використання в туристичних цілях стані. Із загальної кількості замків, доступних у туристичному секторі, лише 75 перебувають у національному реєстрі. Окрім них, існує близько 200 фортець та їхніх залишків, які не були обстежені, але перебувають під охороною держави. Всі вони є важливими елементами для розвитку замкового туризму в Україні. Така ситуація характерна не лише для замків, які є складовими історико-культурної спадщини, але й для музеїв, наприклад.

Музеї разом із замками забезпечують не лише збереження історико-культурної спадщини, а й формування історичної пам'яті та поширення знань про минуле серед громадськості. Однак брак виставкових площ призводить до того, що лише невелика частина колекцій представлена на великих виставках, що негативно впливає на розвиток туризму. Однією з причин цього є хронічна нестача фінансування музеїв. Якщо в цивілізованих країнах на заробітну плату витрачається лише 5-10% від загального бюджету, то в музеї 85% всіх коштів витрачається на заробітну плату і 15% - на комунальні послуги. Незважаючи

на таку фінансову підтримку, матеріально-технічна база музеїв майже роками не оновлюється, немає можливості впроваджувати сучасні технології в їхню діяльність, що негативно позначається на рівні обслуговування відвідувачів та кількості відвідувачів.

Завантаженість до 40% санаторно-курортних та оздоровчих закладів країни не гарантує комплексного оновлення основних фондів відповідно до сучасних вимог та міжнародних стандартів. З іншого боку, сезонність туристичної діяльності, зумовлена теплою порою року, обмежує можливості активно розвивати існуючі оздоровчі заклади, зміцнювати їх фінансові показники, покращувати умови для туристів та відпочиваючих і зосереджуватися на будівництві нових об'єктів та туристичної інфраструктури.

Природоохоронні території використовуються на добровільних засадах, а екосистеми зазнають надмірного антропогенного навантаження, внаслідок чого значна частина з них втрачає своє функціональне призначення [39].

Транспортна та комунальна інфраструктура більшості туристично-рекреаційних територій характеризується наступними параметрами:

- 1) низькою просторовою (дорожньою) зв'язністю єдиних транспортних мереж та придорожного сервісу й інформаційного обладнання, незадовільним станом дорожнього покриття та безпеки дорожнього руху, що погіршує доступність туристичних ресурсів і знижує мобільність населення та якість національного туристичного продукту. Протяжність доріг державного значення першої категорії (більше чотирьох смуг руху і більше 15 м шириною проїзної частини) становить 2254 км, що становить лише 1,4% від загальної протяжності мережі доріг України з твердим покриттям. У сільській місцевості майже 30% доріг внутрішньогосподарського значення не мають твердого покриття і стають непридатними для використання за поганих погодних умов. Для забезпечення України дорогами європейського рівня необхідне сучасне дорожнє будівництво та покращення якості дорожньої

мережі. Будівництво міжнародних автомагістралей необхідне для встановлення міждержавних зв'язків;

2) Погіршення технічного стану інженерної та комунальної інфраструктури, дефіцит води та нерозвиненість каналізаційних мереж негативно впливають на санітарно-епідеміологічний стан туристичних та рекреаційних зон. Житлово-комунальне господарство є одним із секторів, рівень розвитку якого безпосередньо впливає на розвиток туризму. Найсерйознішою проблемою є забезпечення населення якісною питною водою. Середнє споживання води на душу населення становить 320 літрів на добу, що в 2-3 рази вище, ніж у країнах ЄС. Аналіз поточної ситуації у водному секторі показує, що екологічні проблеми набувають все більшого поширення, а стан основних джерел питного водопостачання стрімко погіршується;

3) відсутність надійних джерел енергії, недостатнє використання енергозберігаючих технологій та велика кількість автономних котелень, що мають низький ККД і забруднюють навколишнє середовище;

4) нерозвиненість сучасних технологій переробки та утилізації побутових відходів, наявність сміттєзвалищ у межах туристичних та рекреаційних зон, що завдає значної шкоди довкіллю тощо [17].

Перспективними напрямками державного регулювання розвитку туризму є розвиток оздоровчих та лікувальних закладів, впровадження нових наукоємних технологій відпочинку, лікування, реабілітації та обслуговування, проведення екологічних та санітарно-епідеміологічних досліджень, професійна підготовка кадрів та підвищення ефективності управління рекреаційною галуззю в регіонах, а саме:

1. Причорноморський ресурсно-рекреаційний район (АР Крим, Миколаївська, Одеська та Херсонська області). Прибережне розташування дозволить подальший розвиток круїзного морського туризму, яхтингу та інтенсивне використання "тематичної смуги" (розвиток через розміщення), а наявність гірських, передгірських (Крим) та річкових (понижся Дніпра, Південного Бугу, понижся Дунаю) ландшафтів дозволить розширити мережу

екотуристичних маршрутів. Видатний карстовий ландшафт (площа 41 000 км²) також сприятиме розвитку спелеотуризму.

2. Карпатсько-Подільський ресурсно-рекреаційний район (Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області). Враховуючи гірський та передгірський рельєф, особливості водної мережі, наявність печер світового значення (печера Оптимістична) та значну закарстованість території (площа 27,4 тис. км²), для розвитку пішохідного, спелеологічного та водного туризму влітку, гірськолижного спорту взимку, активізації використання орографічних рекреаційних ресурсів (встановлення підйомників, будівництво бугельних трас та об'єктів розміщення) сприятиме подальшому розвитку.

3. Полісько-Столичний ресурсно-рекреаційний район (Волинська, Житомирська, Київська, Полтавська, Рівненська, Черкаська та Чернігівська області). Завдяки прибережному розташуванню, круїзи по Дніпру, яхтинг, водний туризм, реконструкція закладів розміщення та розвиток прибережних територій отримають подальший розвиток.

4. Придніпровсько-Донецький ресурсно-рекреаційний район (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська та Луганська області). Враховуючи його прибережне та прирічкове розташування, подальший розвиток може включати круїзний розвиток Дніпровського "рекреаційного коридору", яхтинг, а також реконструкцію та розвиток прибережної забудови (зокрема, прибережних курортів).

5. Харківський ресурсно-рекреаційний район (Харківський та Смізький райони). Оскільки регіон має мало рекреаційних і туристичних ресурсів, прогнозується, що на берегах водосховищ у Харківській області розвиватиметься оздоровчий відпочинок, а рекреанти переміщуватимуться в інші, більш привабливі з точки зору ресурсів і туризму райони [10].

Аналізуючи перспективи розвитку туризму в Україні в найближче десятиліття, слід підкреслити, що сучасний туризм є галуззю, яка інтегрує практично всі галузі економіки та суспільства в цілому. Це визначає головне

положення туризму у світовій економіці. Це той чинник, який має відіграти центральну роль у формуванні нового національного підходу до туризму, привілейований розвиток якого позитивно впливає на загальну економічну та соціальну ситуацію в країні. Створення нового позитивного іміджу України на світовій арені стимулює багато важливих секторів економіки. Це допоможе створити новий позитивний імідж країни на світовій арені.

Стратегічною метою розвитку туристичної галузі України є максимальне задоволення екологічного, історико-культурного середовища та потреб туристичного населення. Плани дій щодо досягнення цих цілей мають бути синхронізовані з темпами розвитку ринкових механізмів у цілому та пов'язані з політикою структурної перебудови економіки. План також має враховувати накопичений світовий досвід розвитку туризму та створювати сприятливі умови для вдосконалення та розвитку нормативно-правової бази, пов'язаної з туризмом.

Плани дій щодо досягнення цих цілей мають бути синхронізовані з темпами розвитку ринкового механізму в цілому та узгоджені з політикою структурної перебудови економіки. План також враховує накопичений досвід розвитку світового туризму та створює сприятливі умови для створення та розвитку відповідної правової бази для туризму.

Основними завданнями стратегії є комплексний розвиток туризму та курортів, використання рекреаційного потенціалу України, перерозподіл податків і зборів на відтворення рекреаційних ресурсів, підтримка розвитку та модернізації туристичної інфраструктури, державний приватний сектор в туристичній сфері.

Координація стратегій розвитку культурного та туристичного секторів на місцевому рівні потребує тіснішої співпраці між місцевими органами влади та бізнес-сектором, вирішення конкретних питань спадщини, встановлення передового досвіду в національних музеях та діяльності в області спадщини, зосередження уваги на ринковому вимірі та координації діяльності із зацікавленими сторонами у сфері туризму.

Подальший розвиток туризму в Україні потребує застосування нетрадиційних та інноваційних підходів до організації управління галуззю як на державному рівні, так і на рівні підприємств. Забезпечення сталого розвитку туристичної галузі України в умовах посилення конкуренції та зростання попиту на вітчизняний та іноземний туристичний продукт. Підвищення вимог споживачів до змісту, різноманітності та якості туристично-рекреаційних послуг набуває все більшого значення для туристичних операторів, що посилює необхідність розробки науково обґрунтованих маркетингових стратегій.

3.2. Пріоритетні напрями та види туризму в перспективі

Для України постає актуальне та багатофункціональне складне завдання розробки науково обґрунтованих напрямів та шляхів розвитку туристичної індустрії на своїй території в розрізі перспективних періодів (5, 10, 15 років). В першу чергу це питання стосується внутрішнього туризму. Прогнози туристичних потоків на перспективу наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Прогнози туристичних потоків на перспективу, млн. осіб

Показники	Роки				
	2020	2025		2030	
	базовий рік	прогноз		прогноз	
		I	II	I	II
Внутрішні туристи	0,2	0,1	0,3	0,6	1,5
Міжнародні туристи	2,4	1,8	2,5	3,0	3,5
Всього: внутрішні та міжнародні туристи	2,6	1,9	2,8	3,6	5,0

Першим етапом цієї роботи буде визначення актуальних проблем, що гальмують розвиток туризму, та розробка шляхів їх вирішення, що визначено у параграфі 3.1. Наступний етап – прогнозування розвитку туризму на перспективу, який в свою чергу складається з трьох етапів: розробка концепції, стратегії та прогнозу розвитку туризму на перспективний період (наприклад візьмемо 7 років, тобто до 2030 року).

Концепція передбачає розробку та затвердження головних принципових напрямів розвитку туризму в Україні на віддалену перспективу. На базі концепції розробляється стратегія розвитку туризму в Україні, визначення стратегічних пріоритетів, векторів та видів туризму на перспективу. Третій етап полягає у розробці власне прогнозу розвитку туризму, обґрунтування шляхів розвитку по кожному із стратегічних напрямів. На цьому етапі прогнозуються очікувані параметри розвитку по кожному з напрямів та орієнтовані головні статистичні показники. У зв'язку з неможливістю передбачити ступень впливу головних чинників на розвиток туризму прогноз розробляється у декількох варіантах (двох-трьох).

Після завершення прогнозування туризму Українська держава, яка зацікавлена у реалізації зазначеного прогнозу і досягненні високого рівня розвитку внутрішнього туризму в Україні, розробляє та затверджує державну програму сприяння реалізації розробленого прогнозу, виконавці різних заходів, необхідний обсяг фінансування та джерела.

Однією з важливих складових розробки стратегії та прогнозу розвитку внутрішнього туризму в Україні є обґрунтування пріоритетних напрямів та видів туризму на перспективу. Це питання ми досліджували у двох аспектах: розвиток традиційних та нових видів туризму.

Серед традиційних видів внутрішнього туризму в Україні розвиватимуться в перспективі такі:

- культурно-пізнавальний;
- гірськолижний;
- спелеотуризм;

- освітній;
- рекреаційний (лікувально-оздоровчий);
- спортивний;
- автомобільний.

Культурно-пізнавальний туризм. Сучасний стан культурного туризму в Україні вимагає посилення теми туризму на різних рівнях українського суспільства.

Як відомо, наша країна має великий потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього культурного туризму. В Україні на державному обліку перебуває понад 130 000 пам'яток: 57 206 пам'яток археології (з них 418 - національного значення); 51 364 пам'ятки історії (147); 5926 пам'яток меморіального мистецтва (45); 16293 пам'ятки містобудування, садово-паркового мистецтва та архітектури (3 541); 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких мають статус національного. До об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО належать: Софіївський собор та його архітектурні комплекси, Києво-Печерська лавра в Києві та Історичний центр Львова.

Однак, як зазначалося в розділі 3.1, 70% об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному стані (кожен десятий - в аварійному) і потребують реставрації, реконструкції та облаштування для відвідування туристами.

На сьогодні не розроблені методологічні аспекти аналізу функціонування пам'яток історії та культури в туристичних дестинаціях. Як наслідок, компоненти історико-культурної спадщини безсистемно залучаються до туристичної індустрії, а їхня пізнавальна функція зводиться до мінімуму. З 418 пам'яток національного значення лише 54 використовуються як туристичні об'єкти; з 147 історичних пам'яток національного значення 98 перетворені на туристичні об'єкти; з 45 пам'ятних мистецьких об'єктів національного значення 28 представлені в туристичній інфраструктурі.

Все це не сприяє розвитку культурного туризму в Україні, і сьогодні сектор перебуває в занепаді. Для подолання цієї кризи необхідно об'єднати зусилля туризмознавців, культурологів та менеджерів туризму.

Україна має культурну спадщину світового значення. Однак через слабку організацію, подекуди неосвіченість екскурсоводів та відсутність належної інфраструктури, кількість іноземних та вітчизняних туристів, які бажають відвідати культурні ландшафти України, зменшується. Погляд на наукові основи культурного туризму може стати основою для змін на краще.

Гірськолижний туризм. В Україні гірськолижний туризм розвинувся в Карпатському регіоні, де розташовані Карпатські гори і який охоплює чотири області України: Львівську, Закарпатську, Івано-Франківську та Чернівецьку. Найвища вершина - гора Говерла (2061 м), поблизу сіл Ясиня та Яблуниця. Поруч знаходяться 2 000-метрові вершини Українських Карпат - Петрос, Хом'як та Піп Іван. Вершини вкриті снігом близько п'яти місяців на рік. Гірськолижні курорти та санаторії зазвичай розташовані в районах, придатних для катання на лижах та сноуборді.

В Україні є достатня кількість гірськолижних курортів, деякі з яких обладнані за міжнародними стандартами. Найважливішими гірськолижними курортами в Івано-Франківській області є Буковель, Драгобрат, Пилипець і Красія в Закарпатській області, Славське і Тисовець у Львівській області та Мигове в Чернівецькій області.

Аналізуючи гірськолижний туризм в Україні, можна зробити висновок, що цей вид туризму є основою для розвитку туризму в Україні не тільки взимку, а й в інших регіонах країни, але українські гірськолижні курорти все ще не є конкурентоспроможними у порівнянні з європейськими та американськими гірськолижними курортами, тому якісні тури для українських споживачів до гірських регіонів Європи є викликом для розвитку.

Україна має всі необхідні умови для розвитку гірськолижного туризму, але для того, щоб він був успішним, потрібне достатнє фінансування, програма

розвитку відповідних проектів та вирішення існуючих вже розглянутих проблем.

Спелеологічний туризм. Протягом декількох десятиліть в Україні активно розвивається спелеотуризм та спелеологія - вид спортивного туризму, що передбачає ходіння в природних підземних печерах (гротах) та подолання різноманітних перешкод.

На сьогодні оцінка спелеологічних ресурсів не завершена, але завдяки розвитку "печерного" туризму та дослідженню і відкриттю нових природних об'єктів, класифікація туристично-спортивної галузі вдосконалена і більшість відомих печер в Україні досліджені.

У нашій країні відома велика кількість карстових печер, зокрема понад 1100 печер різних типів, чотири з яких входять до 100 найдовших печер світу ("Озерна", "Оптимістична", "Млинки" та "Попелюшка").

Функціонування та розвиток спелеотуризму забезпечує Українська спелеологічна асоціація (УСТ), завданнями якої є:

- Розвиток спелеології в Україні;
- Науково-методичне та інформаційне забезпечення спелеологічної діяльності;
- Надання інформації про розвиток спелеології в Україні;
- Дослідження карстових порожнин;
- Підготовка, а також підвищення кваліфікації фахівців у спелеологічному туризмі;
- Поширення інформації про туристичну діяльність у спелеології.

Виходячи з результатів проведеного аналізу УСА та передумов розвитку печерного туризму, можна зробити висновок, що Україна має досить сприятливий потенціал.

Перспективними напрямками розвитку спелеотуризму в Україні ми вважаємо наступні.

- Впровадження сучасних рекреаційних видів діяльності, таких як зелений туризм та екологічний туризм, для розширення спектру послуг;

- Впровадження сучасних маркетингових послуг для інформування туристів та заохочення молоді до участі у спелеотуристичних турах;
- Комплексний розвиток печер шляхом реалізації стратегічних та економічно вигідних проектів.

Освітній туризм. Освітній туризм в Україні перебуває на стадії реформування та розвитку. Хоча наявні туристичні ресурси використовуються недостатньо, динаміка українського туристичного ринку показує, що кількість освітніх туристів в цілому зростає, а аналіз принципів організації туристичної індустрії в країнах з розвиненою туристичною галуззю доводить необхідність державної підтримки розвитку освітнього туризму в Україні, особливо в інформаційній та рекламній сферах.

Сфера освітнього туризму в Україні охоплює всі види освіти та навчання, що відбуваються за межами місця постійного проживання. Його відмінною рисою є сприяння освітній мобільності та розвитку здатності до самостійної роботи.

Освітні тури організовують міжнародні туристичні агенції та мовні центри. Самі центри, як правило, є сприйнятливими туристичними агенціями, що пропонують проживання, навчання, а в деяких випадках і культурні програми (екскурсії та дозвілля). В Україні розвиток освітнього туризму має значний вплив на такі сектори економіки, як торгівельна галузь, розвиток транспортного сполучення, мобільний та інтернет зв'язок, будівництво, виробництво споживчих товарів та сільське господарство, що робить його одним з напрямків реструктуризації економіки зі значною перспективою.

Рекреаційний (лікувально-оздоровчий) туризм. Рекреаційними ресурсами України є рекреаційні гірські та рівнинні ландшафти, морські та річкові пляжі, джерела мінеральних вод (понад 400 джерел), лікувальні грязі (майже 100 джерел). Цілющі мінеральні води з різним хімічним складом зустрічаються майже в усіх районах Лісостепу. З 400 джерел лише 34 використовуються для бальнеологічних цілей та промислового розливу. Із 104 відомих родовищ лікувальних торфів і грязей в Україні лише 26 зараз

використовуються з лікувальною метою. Найбільше рекреаційне навантаження є типовим та характерним для Азово-Чорноморської акваторії, їїшня загальна протяжність берегової лінії становить 1160 км, або у відносній кількості - 47% берегової лінії. До речі, цього достатньо, щоб вилікувати 4,1 мільйона людей одночасно. Загалом в Україні, де є всі види рекреаційних ресурсів, можливість одночасно оздоровитися мають майже 48 мільйонів людей.

Санаторно-лікувальна система має розвинену оздоровчу мережу з багатьма різними типами та рівнями. В Україні існують 3200 закладів санаторно-курортного (оздоровчого) призначення. Стратегічною метою державної політики у курортній сфері є створення необхідних умов для зміцнення здоров'я, продовження тривалості життя та активного життя людей, впровадження здорового способу життя, створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного комплексу, що принесе максимальну користь сприянню до ефективного відтворення трудових і генетичних ресурсів української нації, принесе значні надходження до бюджетів усіх рівнів господарської діяльності курортних закладів.

Для ефективного розвитку рекреаційного туризму необхідна розробка оптимальної системи, що поєднує природні переваги, набуті можливості та заходи державної політики, здатні забезпечити Україні конкурентоспроможну конкуренцію на світовому ринку розважальних послуг. Серед них визначальне значення має розробка механізмів стимулювання будівництва нових об'єктів та реконструкції існуючих закладів розміщення рекреаційних засобів, переважно шляхом залучення інвестицій, активного просування послуг на зовнішній ринок. Головною особливістю цього виду туристичної діяльності є те, що його розвиток приносить не лише економічну, а й значною мірою соціальну ефективність.

Спортивний туризм. Спортивний туризм — це вид спорту, який базується на змаганнях на маршрутах, що складаються з подолання класифікованих перешкод у природних умовах (перевалів, вершин (у

гірському туризмі), порогів (у морському туризмі), каньйонів, печер тощо), а також на дистанціях, встановлених у природних середовищах і на штучноствореному ґрунті.

Спортивний туризм являє собою офіційно визнаний вид спорту на території України та включений до єдиної спортивної класифікації України з видів спорту, які не входять до олімпійської програми.

Так, за підсумками 2009 року Федерація спортивного туризму України налічує 27 обласних осередків, в яких налічується 9749 індивідуальних членів та 121 колективний член (з них 3463 члени туристсько-спортивних клубів навчальних закладів та 82414 членів).

За видами спортивного туризму на першому місці - пішохідний (421), на другому - водний (320), на третьому - гірський (282), на четвертому - велосипедний (101), на п'ятому - спелеотуризм (87), на шостому - лижний (65) і на сьомому - вітрильний (60).

Автомобільний туризм. В останні роки Україна має великий практичний досвід організації автомобільного туризму. Зокрема, значного розвитку набув туризм на приватних автомобілях. Були розроблені маршрути різної складності, забезпечені картами та схемами. Автомобілісти ставили намети в простих кемпінгах, а місцеві жителі приносили свої продукти. Незважаючи на певні труднощі, автотранспорт активно розвивався.

Україна має великий фізико-географічний, кліматичний, історичний та культурний потенціал для розвитку автомобільного туризму, причому не тільки для українських громадян, а й для іноземних туристів, для яких Україна досі залишається невідомою країною.

Наразі пріоритетними є автобусні тури вихідного дня, також популярними є міські тури тривалістю 2-3 дні та екскурсійні поїздки тривалістю кілька днів. Основою для організованих автобусних турів та поїздок на приватних автомобілях є національна система туристично-екскурсійних маршрутів "Намисто Славутича", створена на основі рекреаційного потенціалу всіх регіонів України.

Аналіз джерел свідчить, що в Україні відбулося відродження автомобільного туризму та досягнуто певних успіхів у розбудові інфраструктури. Значна увага приділяється розбудові та вдосконаленню автомобільних доріг. Існує розгалужена мережа прокату автомобілів та мережа автозаправних станцій і станцій технічного обслуговування. Мережа розміщення для водіїв, від кемпінгів до мотелів і готелів, також отримала подальший розвиток. Транзитні водії мають можливість харчуватися в численних придорожніх ресторанах, кафе та кафетеріях, які відкриті 24 години на добу.

Серед нових видів туризму, які розвинені в зарубіжних країнах, а в Україні почали розвиватися лише в період її незалежності слід назвати такі:

- сільський;
- екологічний;
- аграрний;
- етнічний;
- релігійний;
- козацький;
- розважальний;
- подієвий;
- військовий;
- екстремальний;
- гастрономічний.

Сільський туризм. Сільський зелений туризм - це специфічна форма відпочинку в сільській місцевості, яка використовує природний, матеріальний та культурний потенціал місцевості. При цьому проживання, харчування та послуги надаються сільськими родинами. Українська сільська місцевість має багаті рекреаційні ресурси, які ще не використовуються належним чином. Найціннішим туристичним ресурсом сільської місцевості є мальовнича українська природа, з якою більшість міських жителів не мають можливості контактувати. Зелений туризм у різних куточках України пропонує доступ до

різних елементів лікувальних властивостей природи, таких як ландшафтна терапія, кліматотерапія та бальнеологія.

Екологічний туризм. Екотуризм або зелений туризм - це вид туризму, в якому туристи подорожують до територій, що потребують допомоги або зусиль з охорони природи. Під час таких подорожей гроші, витрачені туристами, йдуть на збереження навколишнього середовища, а також розширюють їхній кругозір. Екотуризм нещодавно набув популярності в Україні з огляду на погану екологію великих міст та повсякденні проблеми, які є постійним джерелом стресу і втоми. В Україні є регіони, які підходять для розвитку екотуризму в класичному розумінні. Іншими словами, це регіони, де поєднуються змінені людиною ландшафти та місцева народна культура. Карпатський регіон є найбільш цікавим для екотуризму, оскільки саме тут гуцули, бойки та лемки протягом століть зберігали власні традиції в горах, лісах та річкових долинах. Значна частина земель цього регіону входить до природно-заповідного фонду України.

Аграрний туризм. Агротуризм має щось спільне з екотуризмом. Тобто він відповідає критеріям екологічності, сприяє охороні природи та збереженню природних пам'яток. В інших країнах надання агроосель часто поєднується з вимогою екологічної поведінки туристів. Однак агротуризм має й інші цілі. Він пропонує перебування на сільськогосподарських підприємствах (фермах) або в агрооселях (будинках) для вивчення сільського життя або просто для відпочинку в мальовничих місцях, тоді як екотуризм зосереджується на активному вивченні природи і часто на активних подорожах. Важливими результатами розвитку агротуризму є збільшення можливостей для реалізації індивідуальної сільськогосподарської продукції, в тому числі на місцевому ринку; диверсифікація сільськогосподарського виробництва, зокрема розширення посівів овочевих, фруктових та ягідних культур; диверсифікація тваринництва; збільшення зайнятості сільського населення; покращення благоустрою сільських територій; відродження народної творчості та традицій. Особливе значення для сільськогосподарських

підприємств, що надають туристичні послуги, має забезпечення належного житлового фонду. Залежно від складу домогосподарств, якості та асортименту послуг, що надаються, будинки, садиби, фермерські будинки та домогосподарства поділяються на певні категорії.

Етнічний туризм. У класичному розумінні етнічний туризм (етнотуризм, ностальгичний туризм, етнографічний туризм) - це вид туристичних подорожей, під час яких туристи відвідують історичні місця проживання. Завдяки цьому нововведенню туристичних агентств багато людей навіть знайшли далеких родичів у чужих краях. Етнічний туризм все ще не дуже популярний в Україні. Причиною цього є те, що третя вікова група учасників турів - пенсіонери. Етнічний туризм менш популярний, ніж інші види туризму, оскільки ця категорія мандрівників набагато менш мобільна в межах країни, ніж представники інших вікових груп. В Україні етнічний туризм часто називають ностальгичним і пов'язують з відвідуванням місця народження, дитинства або певного періоду життя мандрівника. Такі тури організовуються переважно для іноземців з регіонів, які зараз є частиною України.

Релігійний туризм. Релігійні традиції українського народу та наявні сакральні ресурси сприяють стабільному попиту на паломницькі тури та формуванню ринку релігійного туризму в нашій країні. Зростає кількість туристичних агенцій, які організовують релігійні тури та паломницькі послуги, а також паломницькі послуги, організовані монастирями, церквами та іншими релігійними організаціями. Лише за останні три-чотири роки значно зросла кількість мандрівників, які здійснюють паломництво до святих місць України.

Козацький туризм. До туристичних ресурсів, пов'язаних з історією українського козацтва, окрім козацьких пам'яток, слід віднести музеї козацтва та гетьманства. Зокрема, Музей гетьманства у Києві, острів Хортиця у Запоріжжі, село Мазепинці у Білоцерківському районі та Музей історії

українського козацтва у селі Кучаків Бориспільського району Київської області.

Розважальний туризм. Серед об'єктів розважальної інфраструктури в Україні музеї є найбільш важливими для розвитку туризму як заклади, що зберігають, досліджують та поширюють об'єкти різного призначення і виконують пізнавальну, розвиваючу та виховну функції. Залежно від галузі спеціалізації, існують музеї природознавства, історії, мистецтва, архітектури, літератури, музики, театру та інші. В Україні налічується 485 музеїв з колекцією 11,2 мільйона експонатів. Музеї історії, мистецтва, фольклору та природознавства, ймовірно, становлять найбільший інтерес для туристів, оскільки вони представляють навколишнє середовище та культуру регіону або країни, яку вони відвідують. В Україні таких налічується 223 музеї. Найпопулярнішими є краєзнавчі музеї (155 закладів), більшість з яких мають місцеве значення. Нетрадиційні музеї з унікальними колекціями також становлять інтерес для туристів, такі як Музей писанкового розпису в Коломиї, Музей пошти в Ніжині та Музей однієї вулиці в Києві.

Подієвий туризм. Подієвий туризм є відносно молодим сектором туризму в Україні та світі, де основною мотивацією для споживачів є інтерес до відвідування та участі у певних спортивних, розважальних та музичних заходах. Подієвий туризм зародився в Україні в 1990-х роках, коли споживачі почали шукати нові емоції та враження. Лише у 2002 році туристичні агенції офіційно почали продавати подієві тури. Наразі цей вид туризму в нашій країні розвивається значно повільніше.

Військовий туризм. Компанія Visit Ukraine починає працювати над запуском так званого «темного» (військового) туризму в Україні. Планується залучити гідів, експертів з туризму та фахівців з пам'яті, щоб у майбутньому туристи з будь-якої точки світу змогли на власні очі побачити, що відбувалося у зруйнованих українських містах, які зробили їм ім'я на весь Світ. Поштовхом до розробки туру по сміливим містам стали візити світових лідерів - президентів Франції та Німеччини, прем'єр-міністрів Фінляндії та Італії,

європейських чиновників та міжнародних зірок - до постраждалих міст Київської області, в тому числі до Бучі та Ірпеня. Окрім політичних делегацій та знаменитостей, Київ та інші міста щодня відвідують сотні журналістів, благодійників та репортерів.

Екстремальний туризм. Екстремальний туризм є одним з найперспективніших видів туризму в Україні. Україна має всі необхідні передумови для розвитку повітряного туризму, особливо природного. Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Карпати та Асканія-Нова є перспективними для цього виду екстремального туризму. Фрістайл - відносно молодий вид парашутних змагань, який з'явився близько 10 років тому. Водний туризм набуває все більшої популярності в нашій країні завдяки добре розвиненій мережі річок (Південний Буг, Черемош, Прут, Тиса та ін.), озер, Чорного та Азовського морів. Однією з найбільш екзотичних форм екстремального туризму є тур на Чорнобильську атомну електростанцію. Ядерний туризм - відносно новий вид туризму, що передбачає відвідування Чорнобильської зони та ядерних полігонів.

Гастрономічний туризм. Порівняно з іншими країнами світу, Україна має великий потенціал для розвитку гастрономічного туризму. Окрім історичних та культурних аспектів, цьому сприяють природні та географічні фактори, такі як клімат, типи ґрунтів, топографія, водні та лісові ресурси. Різноманітна природа України дозволяє розвивати різні види сільського господарства та харчової промисловості. Відвідування підприємств харчової промисловості є однією з ключових атракцій гастрономічного туризму. В Україні налічується понад 2 000 підприємств харчової промисловості, включаючи великі, середні та малі підприємства з різними формами власності, на які припадає близько 20% загального обсягу промислового виробництва. Українська харчова промисловість включає понад 40 різних секторів, включаючи цукрову, спиртову, хлібопекарську, кондитерську, лікеро-горілчану, м'ясну, рибну, виноробну, пивоварну, овочеву, фруктову, жирову, олійну та консервну галузі.

Таким чином, враховуючи величезний природний потенціал та широкий спектр видів виробництва, сільського господарства та різноманітності природних пейзажів Україна має всі необхідні природні та людські ресурси для швидкого розвитку багатьох видів туристичної діяльності, як традиційних, так і новітніх.

3.3. Нові туристичні маршрути

На основі проведеної оцінки потенційних та реальних можливостей нашої країни в галузі туристичних послуг та маршрутів можна запропонувати декілька різновидних туристичних маршрутів для населення України та іноземних відвідувачів.

1. Пізнавально-гастрономічний тур «Закарпаття: замки, вино та сири».

Маршрут туру замкнений: м. Львів – с. Карпати - м. Мукачево – м. Берегово – Берегівське вулканічне низькогір'я – Берегівський район – м. Виноградів – Національний парк «Синевир» - м. Львів.

Тур розрахований на три дні та дві ночі (12.05.2023-14.05.2023 р.).

Маршрут туру:

12.05.2023 р. виїзд зі Львова;

12.05.2023 р. прибуття до с. Карпати, заселення до санаторію «Карпати» (Палац Шенборнів);

Екскурсія Палацом Шенборнів:

Архітектурний стиль вілли нагадує французькі замки часів Людовика XIV. Відвідувачі є свідками архітектурного шедедру, який органічно вписується в ландшафт і природу. Різнманітні за формою вежі та димарі додають ажурності композиції замку. Одна з веж увінчує дзвін у каплиці замку, а інша розташована в північно-східній частині палацу і нагадує вежу Корятовича у Мукачівському замку.

Інтер'єр замку також зберігся. Потрапивши всередину, відвідувачі можуть спуститися дерев'яними сходами, якими користувалися Шенборн та

його дружина. На стелі можна побачити чудову люстру у формі жінки, виготовлену з оленьчих рогів. Такі люстри колись називали мерузинами. У замку також є справжній камін часів Австро-Угорщини (рис. 3.1.).

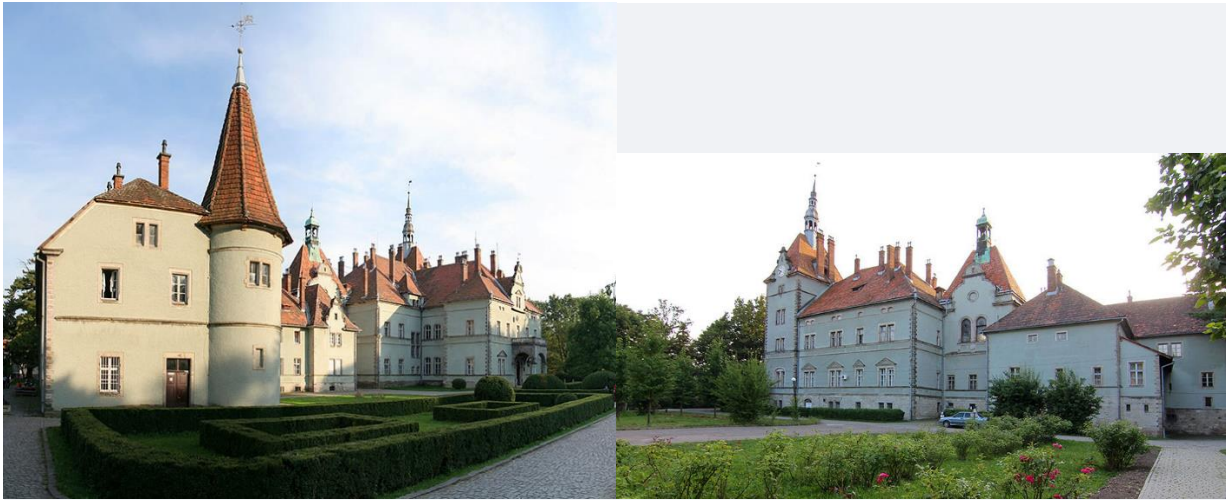

Рис. 3.1. Палац Шенборн

Замок Шенборнів розташований у самому серці прекрасного англійського парку, в якому ростуть різноманітні екзотичні рослини, а також дерева, що зустрічаються в цьому регіоні. Тут висаджено близько 40 рідкісних видів рослин, серед яких канадська ялиця, самшит, японська вишня, ялиця катаба та рожевий бук. Всі вони ідеально поєднуються, щоб підкреслити красу природного ландшафту, на якому був успішно побудований замок. Ставки в парку повторюють кордони Австро-Угорської імперії. А вода з джерела біля озера, за повір'ям, має омолоджуючі властивості.

Легенди замку: Коли граф Шенборн був на полюванні, його молоду дружину спокусив вродливий молодий солдат, який зупинився в замку нібито через хворобу. Розгніваний граф намагався покарати спокусника, але графиня стала на захист коханого. Господар замку не зміг вдарити дружину і просто вигнав пару зі свого маєтку. Відтоді граф Шенборн заборонив згадувати ім'я зрадниці і наказав вимикати час о 4 годині (і на палацовому годиннику), коли його жорстоко принизили. Донедавна ніхто не мав права відновлювати час на цьому циферблаті, але тепер ми можемо побачити новий позначений час серед інших часів.

Існує також легенда, пов'язана зі смертю графа. Власник мав великий сейф, який міг вмістити його письмовий стіл і стілець. Одного разу князь випадково замкнув його і не зміг вийти: три дні слуги шукали свого господаря, а коли відкрили сейф, князь був уже мертвий. На столі лежала записка: "У мене багато грошей, але я не маю з них ніякої користі".

12.05.2023 р. прибуття до м. Мукачево;

Екскурсія Мукачівським замком «Паланок» (рис. 3.2):

Типова середньовічна фортеця, побудована для захисту і контролю торгових і військових шляхів. Замок побудований на вулканічній горі (188 м над рівнем моря, 68 м від Мукачева). Здалеку він здається суцільним об'єктом, але насправді складається зі східчастих терас; наприкінці 17 - на початку 18 століття замок набув сучасного вигляду, коли були добудовані останні невисокі тераси. Тут були побудовані ворота і сторожова вежа (майже повністю зруйновані на початку 20 століття). Вежа стояла посеред глибокого рову з перекинутим через нього мостом, який (як і мости в інших замках) закривав вхід, коли піднімали браму. За брамою також був рів і підйомний міст, що вів до нижнього замку, другої тераси (на 10 м вище першої). Будівництво цього замку було завершено у 1670 році, дата якого позначена на фронтоні на правій стіні підвалу. Подальша прогулянка навколо рову і через підйомний міст веде на третю терасу (на 10 метрів вище), де розташований Середній замок (17 століття). Вузький коридор з'єднує браму з внутрішнім двором замку, по боках якого розташовані дво- та триповерхові казарми замкового гарнізону. По інший бік брами була одноповерхова резиденція коменданта (знесена наприкінці 20 ст., залишилися лише фундаменти), за якою знаходилися кімнати для жінок, зброярня, кухня і комора. До верхнього замку (14-16 ст.) на вершині гори (на 6 м вищий за попередній замок) можна потрапити або кам'яними сходами під однією з веж (кінець 18 ст.), або через так званий лаз з кінця 17 ст.; сюди колись вів таємний хід. Володар Мукачівського замку жив у князівських покоях, що оточували внутрішній двір

(16-17 століття). У південно-східній частині замку також була розташована замкова церква.

Рис. 3.2. Мукачівський замок «Паланок»

13.05.2023 р. прибуття до м. Берегове;

Купання в термальному басейні:

Басейн у Берегові був побудований у 60-х роках минулого століття як база для радянських спортсменів, але пізніше геологи виявили, що вода має цілющі властивості, і тепер його відвідують багато людей, а не тільки спортсмени. Донедавна в цьому басейні проходили тренувальні збори української збірної з фрістайлу (рис. 3.3).

Басейн - це високомінералізована кремнієво-азотно-вуглекисла хлоридно-натрієва вода з гейзера глибиною 1,5 км, яка знищує більшість мікроорганізмів і тому зовсім не лякає десятки тисяч туристів, які щороку приїжджають сюди, щоб скупатися у гейзерній воді. До речі, температура води становить близько 50 °С, але в басейні вона охолоджується до 30 °С.

Мінеральна вода надходить сюди через свердловину глибиною 1680 метрів. Відкритий басейн працює цілий рік, тож у 30-градусній воді можна

купатися навіть взимку. Кажуть, що вода лікує захворювання шкіри, нервової системи та системи кровообігу.

Рис. 3.3. Термальний басейн м. Берегове

13.05.2023. Прибуття до Берегівського вулканічного низькогір'я;

Дегустація вин:

Регіон навколо Берегова здавна славиться своїми винами з чудовими ароматами та різноманітними смаками. Це завдяки вулканічним породам, на яких росте виноград, та енергії сонця, адже це найсонячніше місце в Закарпатті.

14.05.2023. Прибуття до м. Виноградів (с. Олешник);

Екскурсія по фермі «Карпатський буйвіл»:

Поблизу села Виноградів, в Олешнику, успішно функціонує ферма карпатських буйволів, яка надає притулок цій зникаючій тварині. Тут мешкає понад 60 буйволів. Їх утримують уже кілька років, і стадо настільки розрослося, що ферму вирішили відкрити для дегустацій.

Не дивно, що буйволяча ферма пропонує відвідувачам можливість спостерігати за процесом виробництва молочних продуктів, зважаючи на її особливості. Справжні гурмани можуть скуштувати унікальні страви (рис. 3.4.), які можна знайти тільки в цьому мальовничому місці. У холодні зимові місяці відвідувачі можуть насолодитися гарячим глінтвейном, звареним у казанах, а в спекотні літні місяці - холодними компотами та узварами:

Рис. 3.4. Сири на фермі «Карпатський буйвіл»

14.05.2023 р. Прибуття до м. Львів.

2. Козацький тур «Запорізький шлях».

Маршрут туру замкнений: м. Київ – м. Запоріжжя – острів Хортиця – м. Запоріжжя – м. Київ.

Тур одноденний (дві ночі в дорозі) (19.05.24-21.05.2024 р.).

Маршрут туру:

19.05.2024 р. виїзд із Києва;

20.05.2024 р. прибуття до м. Запоріжжя;

Оглядова екскурсія містом: 12-кілометровий проспект; Старе місто - колишній Олександрівськ; руїни колишньої менонітської колонії Шенвіза та Шенвізький міст; Нове місто - "соціалістичне місто" (довоєнний

містобудівний стандарт); фонтан на центральній площі міста; гребля Дніпрогесу - з оглядового майданчика; штучна водойма перед греблею - колишня німецька колонія Айланге.

20.05.2024 р. Прибуття на острів Хортиця.

Хортиця - гордість України та святе місце. Це найбільший острів у річці Дніпро. Він займає площу близько 23,5 кв. км, що становить майже 10% території сучасного міста Запоріжжя. Острів має довжину 11,2 км і ширину до 2,5 км (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Острів Хортиця

Острів утворений кількома геологічними розломами, останній з яких стався близько 2,5 мільйонів років тому. Вік масивних гранітних масивів, що утворюють геологічну основу, оцінюється приблизно в 3 мільярди років. Перепад висот у межах Хортиці становить 56 м. На півночі граніт велично здіймається майже на 30 м над водним дзеркалом Дніпра, тоді як на півдні він значно нижчий від поверхні води. Південний кінець острова - це частина запорізького степу, затопленого Каховським водосховищем, мальовничий заплашний ліс, поцяткований затоками та протоками.

Хортиця була оголошена національним заповідником у 1993 році.

Він підпорядкований Міністерству культури та інформаційної політики

Наразі до складу Національного заповідника "Хортиця" входять острови Хортиця, сусідні острови Байда, Трай-Стоги, Дубовий, Розстевін, Середня, скеля Близнюки, Вільшанка на правому березі Дніпра, а також пам'ятка історії Кам'янська Січ у Херсонській області, що має історичне значення.

Відвідування музею історії козацтва історико-культурного комплексу «Запорізька січ»:

Музей з численними виставками та експозиціями, присвяченими історії острова Хортиця та запорізького козацтва, відкрився 14 жовтня 1983 року, спочатку з матеріалами з історії Хортиці з найдавніших часів до наших днів та інформацією про запорізьке козацтво у світлі радянської ідеології. У музеї також зберігалася низка інших експонатів. Значна частина цієї інформації стосувалася боротьби проти соціалізму. У той час музей називався Запорізьким історичним музеєм. Після здобуття Україною незалежності музей було реорганізовано в Історичний музей запорізького козацтва, а частину експозиції, присвячену соціалістичному періоду, було демонтовано.

Сьогодні Музей козацтва в Хортиці є одним з найпопулярніших туристичних об'єктів і одним з найбагатших на історичний матеріал у Запорізькій області. У музеї зібрано чимало цікавих експонатів, що стосуються майже всіх аспектів історії Хортиці. "Хортиця в найдавніші часи" представляє історію Хортиці від пізнього палеоліту до раннього залізного віку. Далі, "Хортиця в часи Київської Русі" представляє історичні знахідки цього періоду, серед яких багато предметів з поселення Протолице. Період запорізького козацтва включає дві виставки: "Причини виникнення та становлення запорізького козацтва" та "Військове мистецтво запорізьких козаків". Тут відвідувачі можуть побачити колекцію козацької зброї, монет і польських предметів, а також макети козацьких возів і козацького корабля "Чайка" (рис. 3.6).

Після огляду головних визначних пам'яток острова можна скуштувати козацький куліш, приготований за старовинним рецептом, відпочити в тіні

вікового дуба або відвідати Музей старовинної автомобільної техніки (рис. 3.7) та Музей зброї.

Рис. 3.6. Музейні експонати історії козацтва

Рис. 3.7. Музей старовинної автомобільної техніки

Вистава в театрі козацького бою:

На козацькому дійстві "Січ" можна дізнатися багато цікавого про легендарних запорізьких козаків, відважних воїнів, які захищали свою Батьківщину. Тут можна побачити унікальну козацьку зброю, яка налічує сотні років, дізнатися про спорядження, яке козаки використовують у бою, про призначення їхньої зброї та побачити її в дії. Крім того, що ви зможете побачити тонкощі козацької бойової техніки наживо, ви також зможете взяти участь у майстер-класі та помилуватися дивовижними козацькими вміннями на власні очі.

На виставі можна поринути в атмосферу культури, побуту та традицій запорізького козацтва та відчувати справжню подорож у славне минуле наших легендарних предків, зрозуміти їхні сильні характери, тонке почуття гумору, спритність та дивовижні бойові навички. Рукопашний бій, шабельні бої, стрільба з лука верхи на коні - все це та багато іншого чекає на відвідувача протягом більш ніж 30-хвилинної вистави. Наприкінці програми у вас також є можливість покататися на конях, постріляти з козацької зброї та сфотографуватися із запорізькими козаками в мальовничій Хортиці, неподалік від міста Запоріжжя, скарбниці історії, культури та енергії (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Вистава козацького бою

21.05.2024 р. прибуття до м. Київ.

Висновки до розділу 3

Таким чином, туристична галузь України стикається з багатьма проблемами, які необхідно вирішувати шляхом вдосконалення регуляторних систем та механізмів. Державна політика має бути спрямована на розвиток таких потенційних галузей, як туризм. Слід зазначити, що методи та інструменти впливу, які сьогодні використовуються для регулювання туристичної галузі, не завжди відповідають поточній ситуації та тенденціям. За наявності законодавчої бази туристичній галузі має бути надано пріоритет, що має призвести до того, що в структурі економіки на туризм має припадати десята частина ВВП.

Україна має широкий потенціал для розвитку туристичної галузі як в традиційних видах, так і новітніх, таких, що розвиваються в останні десятиріччя. Особливістю українських туристичних маршрутів та видів можливих активностей полягає в різноманітті культурної спадщини, глибокій та старовинній історії, високому рівні пейзажності територій тощо.

Розроблені приклади туристичних маршрутів свідчать про невичерпний потенціал територій та можливість отримання економічних, рекреаційних, пізнавальних, оздоровчих та культурних здобутків для розвитку держави за умови подолання розбіжностей в державній підтримці туристичної галузі та інших існуючих розглянутих проблем.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати даного дослідження, можна зробити такі висновки

На основі критичного аналізу існуючих суб'єктивних визначень під туризмом слід розуміти всіх суб'єктів (юридичних та фізичних осіб), які здійснюють туристичну діяльність, виробляють комплексні туристичні продукти та/або надають різноманітні послуги, пов'язані з туризмом.

Туризм є багатоаспектним явищем, що охоплює різні сфери життя в усьому світі, характеризується стабільністю та динамізмом і робить важливий внесок у розвиток людської цивілізації. Це підтверджується позитивною роллю, яку туризм відіграє у досягненні цілей сталого людського розвитку та побудові постіндустріального суспільства. Покращення умов життя, збільшення вільного часу завдяки використанню сучасних засобів масової інформації та технологій, політична лібералізація, глобалізація інформаційного простору та якісне покращення транспортного сполучення перетворили туризм на багатогранне соціальне явище з яскраво вираженим транснаціональним характером та потужною і розгалуженою економічною надбудовою. Таким чином, туризм сприяє формуванню розвиненої особистості та творчого бачення і є фактором прогресу постіндустріального суспільства. Тому споживання туристичних послуг є однією з форм інвестицій у розвиток людських ресурсів.

Сучасні фахівці визначають туристичні ресурси як один з основних чинників функціонування та розвитку туристичної галузі, що вказує на необхідність їх детальної систематизації. Таким чином, основними чинниками функціонування та розвитку туристичного сектору країни є фізичні, соціально-демографічні та соціально-економічні фактори, а також рівень забезпеченості та розвитку різних туристичних ресурсів.

Туристична діяльність в Україні регулюється різними інструментами, в тому числі законодавчими актами. Наприклад, Закон "Про туризм"

передбачає, що державну політику в галузі туризму визначає Верховна Рада України.

Аналіз ситуації на внутрішньому туристичному ринку показує, що розвиток туризму в Україні все ще перебуває на початковій стадії. Для подолання цієї проблеми необхідна державна підтримка. По-перше, необхідно створити належні умови для функціонування туристичних об'єктів, установ та організацій. Необхідно розробити та запровадити сучасні методи та стандарти надання туристичних послуг, забезпечити сприятливі умови для малого та середнього бізнесу, підвищити ефективність використання рекреаційних ресурсів та ресурсів культурної спадщини, зміцнити фізичну та технічну інфраструктуру туризму. Сильна інформаційна політика є одним з ключових напрямків розвитку туризму.

Сьогодні у світі активно розвивається низка інноваційних видів туризму, серед яких пізнавальний туризм, екологічний туризм, лікувально-оздоровчий туризм, романтичний туризм, пригодницький туризм, діловий та корпоративний туризм, гастрономічний туризм, сільський туризм, спортивний туризм, космічний туризм, духовний туризм, паломницький туризм, а також туризм для людей з обмеженими можливостями та відпочинок для дітей. Кількість нових видів послуг, що з'являються на ринку, зростає. Поява на ринку нових видів послуг зумовлена різними факторами, а науково-технічний розвиток приносить нові можливості для організації туристичних подорожей.

Таким чином, туристична галузь в Україні стикається з багатьма викликами, які потребують вирішення шляхом удосконалення регуляторних інституцій та механізмів. Державна політика має бути спрямована на розвиток потенційних галузей, таких як туризм. Слід зазначити, що впливові методи та інструменти, які використовуються для регулювання туристичної галузі, не завжди відповідають поточній ситуації та тенденціям. Враховуючи законодавчу базу, туристична галузь має бути пріоритетною, що має призвести до того, що в економічній структурі країни на неї припадатиме десята частина ВВП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, Суми: ТОВ «ВВП НОТІУС»., 2021.-56 с.
2. Закон України «Про туризм». URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
3. Законодавство України про туризм і готельну справу : збірник офіційних текстів законів станом на 1 лютого 2012 р. – К. : «Центр учбової літератури».- 2012. – 242 с..
4. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини: Закон України від 9 вересня 2010 р. № 2518-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2518-17>.
6. Про курорти: Закон України № 2026-III від 05.10.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
7. Указ Президента України від 15.06.2001 р. № 435/2001 «Про додаткові заходи щодо реалізації права людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання».
8. Указ «Про підтримку розвитку туризму в Україні» № 127/2001.
9. Указ Президента України від 10 серпня 1999 року «Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року».
10. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: автореф. дис. ... д.геогр.н.: спец. 11.00.02 "Економічна та соціальна географія". Київ, 2004. 36 с.
11. Бойко М.Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2009. №16. С. 34.
12. Бордун О.Ю, Шевчук В.Р. Особливості оцінювання показників сталого (збалансованого) розвитку готельної індустрії України у час пандемії

коронавірусу. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2020. Випуск 58. С. 274-285.

13. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності: навчально-методичний посібник. Львів: ПП Сорока Т.Б., 2014. 168 с.

14. Гаман П. І. Державне регулювання розвитку рекреаційної сфери Карпатського регіону України: автореф. дис. ... д.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2009. 40 с.

15. Горіна Г.О. Сутність та особливості типології туристичних підприємств як суб'єктів управління. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2016. Вип. 20. С. 46–49.

16. Гуменюк В. В. Сучасні тенденції міжнародного туризму та їх вплив на розвиток курортно-рекреаційної сфери. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму»: Збірник тез доповідей (I частина). Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. 217 с.

17. Гусякова О. Ю. Стратегічно-управлінські підходи до розвитку туристичної галузі // Держава та регіони. (Серія "Державне управління"). 2010. № 2. С. 9–13.

18. Давидова О.Г. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2015. № 7 (172). С. 65–69.

19. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Бабікова К. О., Білявський Г. О., Смирнов І. Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь). Навчальний посібник. К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2014. 300 с.

20. Камушков О.С. Управління розвитком туристичної сфери України: Запоріжжя, 2010. 25 с.

21. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.

22. Кіндрик Т.О. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України. Матеріали конференції "Ефективні інструменти сучасних наук — 2010".
23. Козловський Є. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток в Україні: автореф. дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2008. 18 с.
24. Любіцева О. О. Геопросторова організація туристичного процесу: автореф. дис. ... д.геогр.н.: спец. 11.00.02 "Економічна та соціальна географія". Київ, 2003. 29 с.
25. Любіцева О. О. До питання класифікації туристичних ресурсів. Наук. вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. 2003. № 8. С. 250–255.
26. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К. : Альтерпрес, 2003. 436 с.
27. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. К. : Альтерпрес, 2007. 369 с.
28. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу : навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
29. Мальська, М.П., Бордун О.Ю. Медичний і оздоровчий туризм (міжнародні та національні аспекти) навчальний посібник – Київ: вид-во «Каравела», 2022.– 234 с.
30. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 343 с.
31. Мельниченко С., Зікій Н. Туристичні підприємства України: виклики реальності. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. № 3. С. 70-84.
32. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток туристичних підприємств: напрями змін та фактори впливу. Економіка. Управління. Інновації. 2012. №1 (7).

33. Моран О.І. Розвиток туристичного ринку в економічній системі регіону: автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2008. 22 с.
34. Новикова В. І. Рекреаційні ресурси: місце в рекреаційній споживчій діяльності, класифікація, проблеми паспортизації та реєстрації. Туристично-краєзнавчі дослідження : зб. наук. ст. Вип. 7. К. : Ін-т туризму ФПУ, 2007. С. 130–136.
35. Орленко Я.Ю. Імперативи розвитку туристичної галузі України. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2016. Вип. 2. С. 25–36.
36. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2019. 320 с.
37. Погуда Н.В. Сучасний стан туристичного ринку України: оцінка та перспективи розвитку. Ефективна Економіка. 2018. №10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/59.pdf (дата звернення : 30.01.2023).
38. Савоста О.П. Правове регулювання діяльності у сфері курортів / О.П. Савоста // Теорія та практика державного управління. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_1_61.
39. Січко С. М. Організаційно-економічний механізм управління рекреаційними територіями степового Причорномор'я: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища". Херсон, 2010. 22 с.
40. Соловійов Д.І. Нормативно-правове та методичне забезпечення державного регулювання туристичної сфери. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 3(23). С. 48-53.
41. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : Центр навч. л-ри, 2007. 312 с.

42. Шаптала О. С. Державне управління сферою рекреаційного обслуговування в Автономній Республіці Крим в умовах ринкових відносин: автореф. дис. ... д.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Київ, 2005. 36 с.
43. Шевчук В., Бордун О., Бабенко В. Застосування факторного аналізу для дослідження збалансованого розвитку туристичної дестинації (на прикладі України). Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 4 (70). С.103-109. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-70-17>.
44. Шелеметьєва Т. В. Теоретичні та прикладні аспекти управління розвитком туризму в Україні: монографія. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 356 с.
45. Шищенко П. Теоретичні підвалини географії туризму. Україна та глобальні процеси: географічний вимір : зб. наук. пр. : в 3-х т. Київ ; Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. С. 342–346.
46. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.
47. The official site of Statistics Service of Ukraine (2018). URL: <https://www.unwto.org/country-profile-inbound-tourism/>
48. Економічний дискусійний клуб. Рейтингові оцінки конкурентоспроможності українського туризму 2019. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-konkurentospromozhnosti-ukrayinskogo-turyzmu-2019>.
49. Cohen E. The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings. Annual Review of Sociology . Vol. 10, 1984. pp. 373-392.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами України, за видами туризму у 2000-2020, осіб

Рік	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	28535	1350774
2001	2175090	416186	27128	1487623
2002	2265317	417729	30263	1544956
2003	2856983	590641	34433	1922010
2004	1890370	436311	44179	1012261
2005	1825649	326389	56694	932318
2006	2206498	299125	86822	1039145
2007	2863820	372455	33604	2155316
2008	3041655	372752	12820	1386880
2009	2290097	282287	91364	1094170
2010	2280757	335835	12956	649299
2011	2199977	234271	12500	715638
2012	3000696	270064	19566	773970
2013	3454316	232311	25193	702615
2014*	2425089	17070	20852	322746
2015*	2019576	15159	16473	357027
2016*	2549606	35071	20609	453561
2017*	2806426	39605	22898	476967
2018*	4557447	75945	40247	456799
2019*	6132097	86840	55248	520391
2020*	2360278	11964	21257	222612

Джерело: за даними Держстату (2011-2020 рр.) [47]

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.